

บทที่ ๓

ลักษณะเฉพาะของการใช้ภาษาในงานเขียนเชิงประวัติศาสตร์ ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช

งานเขียนเชิงประวัติศาสตร์ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมชนั้น นอกจากจะให้ความรู้ในฐานะที่เป็นงานเขียนที่ให้สาระแล้ว งานเขียนดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะการใช้ภาษาที่มีลีลาเฉพาะตัวของท่านผู้เขียน และยิ่งไปกว่านั้นการใช้ภาษาบางรูปแบบอาจจะแฝงไปด้วยน้ำเสียงในการแสดงทัศนคติบางอย่างของผู้เขียนอีกด้วย จากการวิเคราะห์งานเขียนเชิงประวัติศาสตร์ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ผู้วิจัยพบลักษณะการใช้ภาษาดังต่อไปนี้

- ๓.๑ การสร้างคำใหม่
- ๓.๒ การสรรคำ
- ๓.๓ การเล่นคำและความ
- ๓.๔ การใช้ภาษาพูด

๓.๑ การสร้างคำใหม่

การสร้างคำใหม่เป็นการที่ผู้เขียนนำคำที่มีใช้อยู่แล้วในภาษามาประสมรวมกันเพื่อให้เกิดคำใหม่ ซึ่งเป็นการแสดงความเป็นอัจฉริยะทางภาษาของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมชที่เด่นชัด คำที่สร้างขึ้นใหม่เหล่านี้เป็นคำที่ให้ทั้งภาพและความหมายที่ชัดเจน นอกจากนี้ บางคำยังแฝงไปด้วยน้ำเสียงขบขันซึ่งเป็นการสร้างความเพลิดเพลินให้แก่ผู้อ่านอีกด้วย ลักษณะการใช้ภาษารูปแบบนี้พบได้ในงานเขียนเชิงประวัติศาสตร์ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช อยู่หลายตอน เช่น

ในเรื่อง “ฉากญี่ปุ่น” ผู้เขียนก็ได้มีการสร้างคำขึ้นใหม่อยู่เช่นกัน เช่นในตอนหนึ่ง ผู้เขียนกล่าวถึงข้าราชการญี่ปุ่นสมัยปฏิรูปการปกครองในระบอบโตกุงวะ ผู้เขียนกล่าวว่า

“ญี่ปุ่นเริ่มมีข้าราชการอาชีพ มิใช่มีแต่ขุนนางซึ่งมา
รับราชการในฐานะเป็นข้าราชการสมัครเล่น”

(ฉากญี่ปุ่น, หน้า ๑๑๐)

คำว่า “ข้าราชการอาชีพ” และ “ข้าราชการสมัครเล่น” นี้ เป็นคำที่ผู้เขียนสร้างขึ้นใหม่โดยดัดแปลงมาจากคำที่มีใช้อยู่แล้วในภาษาไทย เช่น คำว่า นักกีฬาอาชีพ นักกีฬาสมัครเล่น นักร้องอาชีพ นักร้องสมัครเล่น เป็นต้น คำว่า “นักกีฬาอาชีพ” นั้นหมายถึงผู้ที่มีอาชีพเป็นนักกีฬา โดยเฉพาะมิได้ประกอบอาชีพอื่นใด ส่วนคำว่า “นักกีฬาสมัครเล่น” นั้นหมายถึงผู้ที่มีความสามารถทางการกีฬาแต่ก็มิได้ยึดถือเป็นอาชีพ ดังนั้น “ข้าราชการอาชีพ” ก็น่าจะมีความหมายว่า ผู้ที่ทำงานราชการเป็นหลักมิได้ประกอบอาชีพอื่นเสริม ส่วนคำว่า “ข้าราชการสมัครเล่น” นั้นก็น่าจะหมายถึง ผู้ที่ทำงานราชการได้อย่างไม่เต็มตัวเพราะต้องประกอบอาชีพอื่นควบคู่ไปด้วยการสร้างคำดังกล่าวจึงนับได้ว่าเป็นการสร้างคำใหม่ที่สามารถทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวได้ดียิ่งขึ้น ทั้งยังรู้สึกขบขันไปกับคำดังกล่าวควบคู่กันไปด้วย

ในตอนผู้เขียนกล่าวถึงการขยายตัวทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นอันเป็นผลมาจากการเปิดประเทศในรัชสมัยของพระเจ้าเมจิอันมีบริษัทมิตซูบิชิและมิตซูบิชิเป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญ ผู้เขียนกล่าวว่า

“จักรวรรดิทางการค้าเหล่านี้ได้แก่ มิตซูบิชิและมิตซูบิชิ
เป็นต้น”

(จากญี่ปุ่น, หน้า ๑๕๒)

คำว่า “จักรวรรดิ” มีความหมายว่า “รัฐหรือสหภาพของรัฐต่าง ๆ ที่มีจักรพรรดิเป็นประมุข, อาณาเขตหรืออาณาจักรที่อยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยการปกครองเดียวกัน” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๒๙๗) แต่ในที่นี้ผู้เขียนสร้างคำขึ้นใหม่เป็น “จักรวรรดิการค้า” ซึ่งน่าจะหมายถึงการแผ่ขยายอำนาจและอิทธิพลทางการค้าของบริษัทมิตซูบิชิและมิตซูบิชิไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก การใช้คำดังกล่าวจึงนับได้ว่าเป็นการใช้คำสั้นแต่ให้ความหมายที่ลึกซึ้งและเป็นการให้ภาพบริษัทขนาดเล็ก ๒ แห่งที่มีศักยภาพสูงส่งถึงระดับที่เป็นจักรวรรดิทางการค้าได้ จึงนับได้ว่าเป็นการสร้างคำใหม่ที่แสดงออกถึงความเป็นอัจฉริยะทางภาษาของผู้เขียนได้อย่างชัดเจน

ในเรื่อง “ฝรั่งเศสักดินา” พบการสร้างคำใหม่ของผู้เขียนอยู่เช่นกัน ลักษณะการสร้างคำที่ปรากฏในเรื่อง “ฝรั่งเศสักดินา” นี้ส่วนใหญ่จะเป็นการสร้างคำแบบการสมาสคำ เช่น เมื่อตอนที่ผู้เขียนกล่าวถึงเหตุการณ์ที่บาทหลวงตามโบสถ์ต่าง ๆ ไม่พอใจที่พระเจ้าชาร์ลส์ มาร์เตล กษัตริย์ยุโรปในยุคกลาง เข้ามาใช้ประโยชน์จากที่ดินของศาสนาโดยให้ผลตอบแทนที่ไม่คุ้มค่า ผู้เขียนเล่าว่าเหล่าบาทหลวงไม่พอใจกันเป็นอย่างมากถึงกับสาปแช่งพระเจ้าชาร์ลส์ มาร์เตลว่า

“ถ้าหากถึงเวลาเมื่อไรก็ขอให้เสด็จ**อบายคต** อย่าให้ได้
เสด็จ**สวรรคต**”

(ฝรั่งเศสักดินา, หน้า ๓๔)

คำว่า “อบายคต” นี้ ได้แสดงให้เห็นว่าผู้เขียนเป็นผู้ที่มีความรู้ด้านภาษาบาลี สันสกฤตเป็นอย่างดี จนสามารถเข้าใจโครงสร้างและการสร้างศัพท์ใหม่ ๆ ได้ ผู้เขียนจึงได้สร้าง ศัพท์ที่ขึ้นมาใหม่โดยวิธีการสมาสคำสองคำ คือ “อบาย” และ “คต” คำว่า “อบาย” มีความหมายว่า “ที่ที่ปราศจากความเจริญ; ความฉิบหาย” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๓๒๙) เช่น อบายมุข อบายภูมิ เป็นต้น ส่วนคำว่า “คต” นั้นมีความหมายว่า “ถึงแล้ว, ไปแล้ว” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๒๑๕) เมื่อนำมาสมาสรวมกันเป็น “อบายคต” แล้วจึงน่าจะมีความหมายว่า “ไปแล้วยังที่ที่ปราศจากความเจริญ” หรือ “ไปยังนรก” นั่นเอง

การสร้างคำ “อบายคต” ผู้เขียนสร้างขึ้นโดยอาศัยคำว่า “สวรรคต” เป็นแนวเทียบ โดยสร้างคำดังกล่าวให้มีความหมายตรงข้ามกับคำว่า “สวรรคต” ซึ่งเป็นคำที่มีใช้อยู่แล้วใน ภาษาไทย นอกจากนี้ “อบายคต” ยังมีการสร้างคำขึ้นด้วยวิธีการสมาสคำที่สามารถแสดงให้เห็นถึงอัจฉริยภาพของผู้เขียนชัดเจนมากขึ้น

คำว่า “อบายคต” นี้ยังสามารถอธิบายความรู้สึกไม่พอใจของเหล่านักบวชในศาสนา คริสต์ที่มีต่อพระเจ้าชาร์ลส์ มาร์เติล โดยการแผ่เงาเสียงที่แสดงความเกลียดชัง สบประมาทซึ่งเป็นการแสดงทัศนคติที่ไม่ดีของผู้เขียนที่มีต่อความเป็นธรรมราชาของพระเจ้าชาร์ลส์ มาร์เติลในเวลานั้นด้วย คำดังกล่าวจึงนับได้ว่าเป็นการสร้างคำใหม่ที่ให้ทั้งภาพแก่ผู้อ่านและยังแสดงอารมณ์ ความรู้สึกของผู้เขียนที่มีต่อเรื่องราวในประวัติศาสตร์อีกด้วย

การสร้างคำด้วยวิธีการสมาสคำนี้ยังพบเห็นได้ในอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่ผู้เขียน กล่าวถึงพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระเจ้าเฮนรีที่ ๔ ของอังกฤษ ไว้ตอนหนึ่งว่า

“การตั้งอัศวินในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนั้น
ทำครั้งแรกเมื่อต้นรัชกาลพระเจ้าเฮนรีที่ ๔ ของอังกฤษ
อัศวินที่ตั้งครั้งนั้นเรียกว่า “knight of the bath”... แปลว่า
“**อัศวินภิเษก**”

(ฝรั่งเศสักดินา, หน้า ๙๓)

ตำแหน่ง “อัศวิน” นี้มิได้เป็นตำแหน่งทางการทหารของไทย ไทยนำคำว่า “อัศวิน” นี้มาใช้แปลศัพท์คำว่า “Knight” ของภาษาอังกฤษ ผู้เขียนจึงต้องสร้างคำดังกล่าวขึ้นมาใหม่โดยอาศัยหลักของการสมาสคำด้วยวิธีการสนธิคำ “อัศวิน” และ “อภิเชก” ซึ่งเมื่อแปลความหมายแล้วก็จะได้ว่า “การแต่งตั้งตำแหน่งอัศวิน” ซึ่งเป็นการสร้างคำใหม่ได้อย่างไพเราะและให้ความหมายที่ชัดเจนแก่ผู้อ่าน

นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้สร้างคำใหม่ด้วยวิธีการสมาสคำนี้อีกคำหนึ่งในตอนที่ผู้เขียนอธิบายถึง “แชมเปียน” หรือ บุคคลที่เป็นตัวแทนคนอื่นในการสู้รบ ผู้เขียนกล่าวว่า

“ในประเทศอังกฤษนั้นมีตำแหน่งราชการอยู่
ตำแหน่งหนึ่งเรียกว่า “**ราชแชมเปียน**” หรือแชมเปียน
ของพระมหากษัตริย์ “

(ฝรั่งเศสคตินา, หน้า ๕๘)

ผู้เขียนสร้างคำ “ราชแชมเปียน” ขึ้นโดยวิธีการสมาสคำ แม้จะผิดหลักของการสมาสคำ เพราะการสมาสคำนั้นจะต้องนำคำที่เป็นภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤตมาสมาสกันเท่านั้น แต่การสร้างคำดังกล่าวก็ถือได้ว่าเป็นความคิดสร้างสรรค์ของผู้เขียนโดยเป็นวิธีการสร้างคำแบบง่าย ๆ แต่ก็สามารถทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวได้เป็นอย่างดี และยังสร้างภาษาที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของผู้เขียนได้อีกด้วย และแสดงให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้ราชาศัพท์ เพราะคนไทยจะใช้คำว่า “ราชโองการ” “ราชประเพณี” “ราชรถ” “ราชการ” ท่านจึงสร้างคำศัพท์ตามแบบคำเหล่านั้น

นอกจากวิธีการสร้างคำใหม่ด้วยวิธีการสมาสคำแล้ว ในเรื่องฝรั่งเศสคตินายังปรากฏการสร้างคำขึ้นใหม่โดยเลียนแบบมาจากคำที่มีใช้อยู่แล้วในภาษาไทยอีกด้วย เช่น ในตอนหนึ่งเมื่อผู้เขียนอธิบายถึงรูปแบบของสังคมยุโรปในยุคกลางที่เป็นผลจากระบอบฟิวดัลลิสม์ไว้ว่า

“การเข้าถือที่ดิน ตลอดจนการปกครองผู้เยาว์
การแต่งงาน การสืบมรดก แม้แต่การปรับเป็นพินัยหลวง
พินัยราษฎรต่าง ๆ ก็เนื่องมาจากการถือที่ดินทั้งสิ้น”

(ฝรั่งเศสคตินา, หน้า ๗๑)

คำว่า “พินัยหลวง” เป็นคำที่มีอยู่แล้วในภาษาไทย มีความหมายว่า “เงินค่าปรับ เป็นของหลวง” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๗๘๘) ผู้เขียนจึงได้สร้างคำใหม่นี้ขึ้นมาโดยแปลง จากคำ ที่มีอยู่เดิมเป็น “พินัยราษฎร” ซึ่งน่าจะมีความหมายว่า “เงินค่าปรับเป็นของประชาชน” ซึ่งก็น่าจะหมายถึงค่าธรรมเนียมในการโอนที่ดินให้เป็นของเอกชนนั่นเอง การสร้างคำดังกล่าว จึงเป็นการสร้างคำใหม่โดยมีคำเทียบ แสดงออกให้เห็นถึงความเป็นอัจฉริยะทางภาษาของ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เพราะก่อให้เกิดความเข้าใจได้ดี เนื่องจากธรรมดาแล้วจะมีการใช้ คำว่า “หลวง” และ “ราษฎร” อยู่แล้ว เช่น พิธีหลวง พิธีราษฎร วัดหลวง วัดราษฎร เป็นต้น เมื่อผู้เขียนนำคำว่า “ราษฎร” มาประกอบกับคำว่า “พินัย” เป็น “พินัยราษฎร” จึงทำให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น

กล่าวโดยสรุปแล้ว การสร้างคำใหม่เป็นวิธีการสำคัญที่ช่วยทำให้งานเขียนเชิงประวัติศาสตร์ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมชมีเสน่ห์และเป็นการแสดงให้เห็นถึงความรู้ ความสามารถ และอัจฉริยภาพทางการใช้ถ้อยคำของผู้เขียนได้อย่างประจักษ์ชัด การสร้างคำ ใหม่ยังสามารถทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกขบขันและได้รับความเพลิดเพลินจากงานเขียนมากขึ้น ทั้งยังสามารถแสดงให้เห็นถึงทัศนคติที่ผู้เขียนมีต่อสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างเด่นชัด

๓.๒ การสรรคำ

การสรรคำ คือ การเลือกถ้อยคำให้สื่อความคิดความเข้าใจ ความรู้สึก และอารมณ์ได้อย่างตรงตามที่ต้องการ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับบริบท เนื้อเรื่องและฐานะของบุคคลในเรื่อง ในงานเขียนเชิงประวัติศาสตร์ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมชนั้น ผู้เขียนได้พยายามเลือกสรรคำให้เข้ากับบริบทและเรื่องราวที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอ ทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพและเกิดอารมณ์ร่วมไปกับงานเขียน

การสรรคำในงานเขียนเชิงประวัติศาสตร์ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ผู้วิจัยขอจำแนกออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ คือ

๓.๒.๑ การสรรคำให้เข้ากับบริบท

๓.๒.๒ การสรรคำเพื่อเสียง

๓.๒.๓ การสรรคำเพื่อความหมาย

๓.๒.๑ การสรรคำให้เข้ากับบริบท

การสรรคำให้เข้ากับบริบท คือ การเลือกเฟ้นคำเพื่อให้ถูกต้องเหมาะสมและกลมกลืนกับสิ่งที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอ เพื่อสร้างความสมจริงและทำให้ผู้อ่านเห็นภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้น การสรรคำให้เข้ากับบริบทสามารถจำแนกได้เป็น ๒ ประเภท คือ

- ๓.๒.๑.๑ การสรรคำให้เข้ากับเนื้อหาของเรื่อง
- ๓.๒.๑.๒ การสรรคำให้เข้ากับบุคคลในประวัติศาสตร์

๓.๒.๑.๑ การสรรคำให้เข้ากับเนื้อหาของเรื่อง

การสรรคำให้เข้ากับเนื้อหาของเรื่องเป็นการเลือกเฟ้นคำให้สอดคล้องเหมาะสมกับเรื่องราวและเหตุการณ์ที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอ ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าถึงเนื้อหาของเรื่องและและเกิดอารมณ์ร่วมไปกับงานเขียนได้ดีขึ้น

ในเรื่อง “กฤษฎาภินิหารอันบดบังมิได้” ตอนที่ผู้เขียนกล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระหน่อแก้ว เจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตจะทำสงครามกับพระเจ้าเชียงใหม่ ฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่เกรงว่าจะพ่ายแพ้จึงได้ยอมส่งเครื่องบรรณาการมาอ่อนน้อมแก่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่อยู่อยุธยา สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงทรงเจรจากับฝ่ายกรุงศรีสัตนาคนหุตมิให้ทำสงครามกับพระเจ้าเชียงใหม่ จากนั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชก็ทรงให้พระยารามเดโชไปช่วยราชการที่เชียงใหม่ ผู้เขียนกล่าวว่า

“พระนเรศวรเป็นเจ้าโปรดฯ ให้พระรามเดโชขึ้น
ไปช่วยราชการเมืองเชียงใหม่คนหนึ่ง พระยารามเดโชนี้
เป็นหมู่เฮาคนเมืองชาวเชียงใหม่โดยแท้”

(กฤษฎาภินิหารฯ, หน้า ๗๗)

สมเด็จพระนเรศวรทรงเห็นว่าพระยารามเดโชนั้นเป็นชาวเมืองเชียงใหม่จึงทรงให้ไปช่วยราชการที่เมืองเชียงใหม่ ในตอนนี้ผู้เขียนใช้คำภาษาพูด “หมู่เฮา” ซึ่งเป็นภาษาถิ่นเหนือในการบรรยายเหตุการณ์ตอนนี้ทำให้ผู้อ่านได้รับความเพลิดเพลินได้เป็นอย่างดีและนับได้ว่าเป็นการสรรคำให้เข้ากับบริบท

ในเรื่อง “โครงการคุกในตู้” เมื่อผู้เขียนกล่าวถึงการละครของ
เขมร ผู้เขียนกล่าวว่า

“ ละครในเมืองเขมรในปัจจุบันเป็นละครที่ห่างครู่
ไปนาน จึงเรื้อไปมาก ”

(โครงการคุกในตู้ หน้า ๗๐)

คำว่า “เรื้อ” มีความหมายว่า “ขาดการฝึกฝนเสียนาน”
(ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๙๗๕) เมื่อผู้เขียนนำคำดังกล่าวมาใช้ในการอธิบายสภาพของละคร
เขมรจึงทำให้ผู้อ่านได้เห็นภาพของความตกต่ำ ความล้าสมัย และความร่วงโรยของการละครเขมร
ได้อย่างชัดเจน การใช้คำดังกล่าวจึงนับได้ว่าเป็นการสรรคำที่เข้ากับบริบทของเรื่องราวได้เป็น
อย่างดี

การสรรคำในลักษณะนี้ปรากฏอยู่อีกตอนหนึ่งในการกล่าวถึง
ศาลจารีตในระบอบพิวตลลิสต์ของประเทศอังกฤษ ในเรื่อง “ฝรั่งเศสักดินา” ผู้เขียนได้กล่าวถึง
ตำแหน่ง “ประแดง” ไว้ตอนหนึ่งว่า

“อีกศาลหนึ่งเรียกว่า Court Customary แปลได้ว่า
“ศาลจารีต”...ศาลนี้ไม่มีลูกขุนพิพากษาความ มี “ประแดง”
(Steward)...เป็นผู้ทำสารบัญที่ดินของคฤหาสน์”

(ฝรั่งเศสักดินา, หน้า ๗๔)

คำว่า “ประแดง” มีความหมายว่า “คนเดินหมาก, คนนำ
ข่าวสาร, ผู้สื่อข่าว, นักการ; พนักงานตามคน, ตำแหน่งข้าราชการในสำนักพระราชวัง”
(ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๖๕๙) แต่ผู้เขียนใช้คำดังกล่าวในความหมายของเสมียนผู้ทำบัญชี
คำว่า “ประแดง” นี้เป็นคำไทยโบราณจึงให้ภาพของความเก่าแก่โบราณของศาลจารีตในประเทศ
อังกฤษให้เด่นชัดมากขึ้น จึงนับได้ว่าผู้เขียนเลือกสรรคำมาใช้ได้อย่างเข้ากับบริบทและยัง
เป็นการใช้คำสั้นๆ ที่ให้ความหมายครอบคลุมมาก

การสรรคำ “ประแดง” มาใช้นี้แสดงให้เห็นว่าผู้เขียนมีความรู้ทั้ง
ศัพท์ปัจจุบันและคำโบราณเป็นอย่างดี จึงนำมาใช้ให้เข้ากับบริบทได้อย่างเหมาะสมลงตัว

ในเรื่อง “ยิว” ผู้เขียนเรียกประเทศกรีซโบราณว่า “โยนกประเทศ” จากตัวอย่าง

“พระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชแห่งกรุงมาซิโดเนีย
ในโยนกประเทศ กำลังยาตราทัพออกจากพระราชอาณาเขต
เพื่อแสวงหาจักรวรรดิอาณาจักร...เมื่อผมเอ่ยถึงโยนก
ประเทศนั้นผมพูดตามแขกไป เพราะแขกเรียกชาวกรีก
โบราณว่าชาวโยนกและเรียกประเทศกรีซว่าโยนกประเทศ”

(ยิว, หน้า ๗๔ – ๗๕)

ผู้เขียนเรียกชื่อประเทศกรีซโบราณว่า “โยนกประเทศ” ตามอย่างที่คนอื่นเคยเรียก โดยให้เหตุผลว่าพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ทรงมีเชื้อสายโยนิก (Jonic) การที่ผู้เขียนเรียกชื่อประเทศและเชื้อชาติของชาวกรีกตามอย่างที่ในอินเดียโบราณเรียกขานกันนั้นก็นับได้ว่าเป็นการสรรคำโบราณมาใช้ให้เข้ากับชนชาติโบราณอย่างชนชาติกรีก ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพอย่างชัดเจน

ตามธรรมเนียมคำว่า “โยนกประเทศ” ในความรู้สึกของคนอ่านไม่น่าจะเป็นประเทศกรีซได้เลย แต่ผู้เขียนก็ได้สรรคำมาใช้ให้เข้ากับบริบท และทำให้ผู้อ่านเข้าใจเหตุผลว่าทำไมกรีซโบราณจึงได้ชื่อว่า “โยนกประเทศ”

ในตอนหนึ่งผู้เขียนกล่าวถึง “ยิวชาลอง” ซึ่งเป็นการพบปะสังสรรค์ระหว่างผู้ที่มีฐานะดีในประเทศออสเตรเลียในรัชสมัยพระเจ้าโยเซฟที่ ๒ ผู้เขียนกล่าวว่า

“แม่บ้านซึ่งเป็น**คหปตานี**อยู่ในชั้นเศรษฐีมักจะ
กำหนดวันเวลาไว้สำหรับในสัปดาห์หนึ่ง ๆ เป็นประจำ”

(ยิว, หน้า ๒๑๙)

คำว่า “คหปตานี” มีความหมายว่า “หญิงที่เป็นเจ้าบ้าน, ภรรยาของคหบดี” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๒๓๔) ข้อความข้างต้นเป็นการแสดงภาพของการสังสรรค์ของผู้หญิงผู้มีฐานะดี คำว่า “คหปตานี” เป็นคำเก่า แต่ผู้เขียนได้เลือกสรรมาใช้ในบริบทที่หมายถึง หญิงที่มีฐานะดีของชาวยิว ทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ทันที นับเป็นความสามารถของผู้เขียนเพราะนำศัพท์บาลีสันสกฤตไปใช้กับบริบทของชาวยิวได้อย่างเหมาะสมกลมกลืน

ในตอนที่คุณเขียนกล่าวถึงเรื่องของพระพุทธศาสนาในประเทศญี่ปุ่น ผู้เขียนได้สรรคำศัพท์ทางศาสนามาใช้เป็นจำนวนมากเพื่อสร้างความกลมกลืนให้กับเนื้อหาของเรื่องและยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสามารถในด้านการใช้คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาของผู้เขียนด้วย

ในเรื่อง “จากญี่ปุ่น” ผู้เขียนได้มีการใช้คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาอยู่หลายคำ เช่นตอนที่ผู้เขียนกล่าวถึงพระพุทธศาสนาในญี่ปุ่น ซึ่งมีการแบ่งออกเป็นนิกายย่อย ๆ ถึง ๑๒ นิกายไว้ตอนหนึ่งว่า

“ในประเทศญี่ปุ่นทุกวันนี้มีนิกายในศาสนาพุทธ
อยู่ถึง ๑๒ นิกาย แต่ละนิกายก็มี ทริฐิ และ ปฏิบัติ ต่างต่าง
กัน...แต่ทุกนิกายก็ยังคงตั้งมั่นในสรณะเดียวกันคือพระรัตนตรัย”

(จากญี่ปุ่น, หน้า ๖๕)

คำว่า “ทริฐิ” มีความหมายว่า “ความเห็น” (ราชบัณฑิตยสถาน: ๒๕๔๖, ๕๒๙) ส่วนคำว่า “ปฏิบัติ” มีความหมายว่า “ทางดำเนิน, ความประพฤติ” (ราชบัณฑิตยสถาน: ๒๕๔๖, ๖๔๗) และคำว่า “สรณะ” นั้นมีความหมายว่า “ที่พึ่ง, ที่ระลึก, ความระลึก” (ราชบัณฑิตยสถาน: ๒๕๔๖, ๑๑๓๓) ข้อความข้างต้นจึงมีเนื้อหาว่า แม้แต่นิกายจะมีแนวความคิดและทางดำเนินทางธรรมที่แตกต่างกัน แต่ทุกนิกายก็ยึดถือพระรัตนตรัยเป็นหลักเช่นเดียวกัน

ในตอนที่คุณเขียนกล่าวถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีการสร้างสรรค์ศิลปะของชาวญี่ปุ่นตอนหนึ่ง ผู้เขียนกล่าวว่า

“พระพุทธรูปและรูปพระโพธิสัตว์...นอกจากทำให้คน
ญี่ปุ่นเกิด ทัศนานุตรียะ มีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยแล้ว
ยังก่อให้เกิดความสนใจในการหล่อโลหะและการแกะสลักไม้
และหิน”

(จากญี่ปุ่น, หน้า ๗๒)

คำว่า “ทัศนานุตรียะ” มีความหมายว่า “สิ่งที่เห็นอันประเสริฐ, การเห็นอันประเสริฐ” (ราชบัณฑิตยสถาน: ๒๕๔๖, ๕๒๒) ข้อความข้างต้นจึงมีเนื้อความว่า พระพุทธรูปและรูปพระโพธิสัตว์นั้น นอกจากจะทำให้ชาวญี่ปุ่นมองเห็นสิ่งอันประเสริฐคือธรรมะแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ยังมีส่วนสำคัญที่ทำให้ชาวญี่ปุ่นเกิดความสนใจในการหล่อโลหะ และการแกะสลักอีกด้วย หรือในตอนและผู้เขียนกล่าวถึงการใช้จิ้งหะดุนตรีในการก่อให้เกิดสมาธิ ตอนหนึ่ง ผู้เขียนกล่าวว่า

“ศาสนาพุทธได้นำเอาดนตรีและการฟ้อนรำเข้า
ไปในญี่ปุ่นเพื่อใช้เป็น*กลืน*ช่วยทำให้ผู้บำเพ็ญพรตเกิด
สมาธิจิต”

(จากญี่ปุ่น, หน้า ๗๒)

คำว่า “กลืน” มีความหมายว่า “สมถกรรมฐานหมวดหนึ่งว่า ด้วยอากรมณ์ที่กำหนดธาตุ ๔ คือ ปฐวี (ดิน) อาโป (น้ำ) เตโช (ไฟ) วาโย (ลม)” (ราชบัณฑิตยสถาน: ๒๕๔๖, ๘๖) ข้อความข้างต้นจึงพอจะแปลได้ว่า พระพุทธศาสนาในญี่ปุ่น ใช้ดนตรีและการฟ้อนรำเพื่อช่วยให้อากรมณ์สงบและเกิดสมาธิ และเมื่อตอนที่ผู้เขียนกล่าวถึง พระชินรัน ผู้ก่อตั้งพระพุทธศาสนานิกายแดนบริสุทธ์แท้ ผู้เขียนกล่าวว่า

“พระเถระชินรัน...ได้รวบรวมฆราวาสที่นับถือนิกาย
นี้ตั้งขึ้นเป็นคณะเพื่อศึกษาธรรม และมี*ธรรมสภาจัจฉา* แลก
เปลี่ยนความเห็นซึ่งกันและกัน”

(จากญี่ปุ่น, หน้า ๗๕)

จากข้อความข้างต้นปรากฏคำศัพท์ในพระพุทธศาสนาคำหนึ่ง คือคำว่า “ธรรมสภาจัจฉา” คำดังกล่าวมีความหมายว่า “การสนทนาธรรม” (ราชบัณฑิตยสถาน: ๒๕๔๖, ๕๕๔) ซึ่งนับว่าเป็นการสรรคำให้เข้ากับบริบทที่กล่าวถึงเรื่องของศาสนาได้เป็นอย่างดี

ในอีกตอนหนึ่งเมื่อผู้เขียนกล่าวถึงนิกายเซนในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะให้บุคคลเกิดปัญญาขั้นสูงด้วยฌาน ผู้เขียนกล่าวว่า

“ชนชั้นสูงมีสุตามยปัญญาอันได้จากการศึกษา
เล่าเรียนอยู่แล้วจึงปรารถนาที่จะถึงปัญญาชั้นสูง เช่น
ภาวนายปัญญาต่อไป”

(จากญี่ปุ่น, หน้า ๗๖)

“สุตามยปัญญา” คือ ปัญญาที่เกิดโดยการสดับรับฟัง
หรือการศึกษาเล่าเรียน ส่วน “ภาวนายปัญญา” คือ ปัญญาที่เกิดจากการอบรมทางจิต หรือการ
เจริญภาวนาซึ่งนับได้ว่าเป็นปัญญาชั้นสูง คำทั้งสองคำนี้นับว่าเป็นคำที่ยาก หากผู้อ่านไม่รู้ความรู้
เรื่องคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาดีพออาจจะไม่เข้าใจในเนื้อหาส่วนนี้ก็ไม่ได้ แต่ในทางกลับกันก็
แสดงให้เห็นถึงความรอบรู้ด้านคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาของผู้เขียนเป็นอย่างดี

จากตัวอย่างข้างต้นทั้งหมดที่ปรากฏในเรื่อง “จากญี่ปุ่น”
สามารถแสดงให้เห็นถึงความสามารถของผู้เขียนในการสรรคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนามาใช้ใน
บริบทที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา จึงนับได้ว่าเป็นการสรรคำได้กลมกลืนกับบริบทที่ผู้เขียน
ต้องการนำเสนอ

ในเรื่อง “พม่าเสียเมือง” ก็ปรากฏการใช้คำศัพท์ทาง
พระพุทธศาสนาอยู่หลายตอน เช่น ตอนที่ผู้เขียนกล่าวถึงคำประกาศของพระเจ้าสีป่อที่ทรง
อนุญาตให้ชาวตะวันตกเข้ามาติดต่อค้าขายกับราชสำนักพม่าได้อีกครั้ง ผู้เขียนกล่าวถึงเหตุผลของ
พระเจ้าสีป่อตอนนั้นว่า

“เหตุที่ทรงอ้างนั้นก็คือ บัดนี้ได้ทรงคำนึงถึงพรหม
วิหารอันได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ที่พระบรม
ศาสดาได้ตรัสสั่งสอนไว้แก่ไวเนยสัตว์ ก็แลปุถุชนผู้ยังมีได้
ล่วงพ้นเป็นวิมุติจากอุปาทานและกิเลสทั้งปวงอันได้แก่โกรธ
โลภ หลงนั้น ย่อมจะตั้งอยู่ในองค์สี่ประการคือ ฉันทาคติ
โทสาคติ โมหาคติและภยาคติ เป็นเหตุให้ขาดพรหมวิหาร
ไปบ้าง มีเลือกที่รักมักที่ชัง เลือกคบคนเป็นบางหมู่บางเหล่า
ซึ่งก็เป็นธรรมดาวิสัยของปุถุชนควรที่จะดำเนินผู้ที่กระทำ
เช่นนั้นไม่”

(พม่าเสียเมือง, หน้า ๙๖)

ผู้เขียนได้กล่าวว่าพระเจ้าสีปอนั้นเมื่อก่อนขึ้นครองสิริราชสมบัติ นั้นทรงเคยบวชเรียนมาจนเป็นเปรียญสอบพระปริยัติได้ ผู้เขียนจึงได้สรรคำศัพท์ทาง พระพุทธศาสนาจำนวนมากมาใช้ในคำประกาศดังกล่าวของพระเจ้าสีปอ และจะเห็นได้ว่าผู้เขียน ยังได้อธิบายความหมายของศัพท์ข้างต้นอย่างแยกคายอีกด้วย ทั้งการกล่าวว่าพรหมวิหาร ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และเหตุที่ทำให้เกิดกิเลส ๔ ประการ คือ ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ และภยาคติ เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการ สรรคำให้เข้ากับบริบทแล้ว ผู้อ่านยังสามารถเห็นถึงความรอบรู้ของผู้เขียนทางด้านของ พระพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจนอีกด้วย

ในเรื่อง “ยิว” ตอนที่ผู้เขียนกล่าวถึงพระราชกรณียกิจที่สำคัญ ของพระเจ้าทรงธรรมแห่งกรุงศรีอยุธยาตอนหนึ่ง ผู้เขียนกล่าวว่า

“พระเจ้าทรงธรรมเป็นผู้แตกฉานในธรรมะแห่ง
พระพุทธศาสนา เมื่อได้**ปริวัตร**ออกจาก**ภิกขุภาวะ**มา
เป็นพระเจ้าแผ่นดินก็...ทรงเอาการฟื้นฟูวิญญูณ
ศีลธรรม ตลอดจนนิสัยใจคอของคนในชาติเข้าแขวน
ไว้กับพระศาสนา”

(ยิว, หน้า ๗๒)

พระเจ้าทรงธรรมทรงฟื้นฟูจิตใจคนในชาติโดยใช้ พระพุทธศาสนามาช่วยโดยประกาศการพบพระพุทธบาทบนยอดเขาเมืองสระบุรี การพระราช นิพนธ์กาพย์มหาชาติ เป็นต้น ทั้งนี้เมื่อก่อนที่พระองค์จะขึ้นครองราชสมบัตินั้น พระองค์เคยอยู่ใน “ภิกขุภาวะ” มาก่อนจากนั้นก็ทรง “ปริวัตร” ออกมาจากพระบวรพุทธศาสนา

คำว่า “ภิกขุภาวะ” เกิดจากการสมาสของคำ “ภิกขุ” ที่มื ความหมายว่า “ชายที่บวชเป็นพระในพระพุทธศาสนา” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๘๒๓) กับคำว่า “ภาวะ” ที่มีความหมายว่า “ความมี, ความเป็น, ความปรากฏ” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๘๒๑) “ภิกขุภาวะ” จึงมีความหมายตามตัวว่า “ความเป็นพระ”

ส่วนคำว่า “ปริวัตร” หรือ “ปริวรรต” มีความหมายว่า “หมุนเวียน, เปลี่ยนแปลง, เปลี่ยนไป, แปรไป” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๖๗๓) การปริวัตรออกจากภิกษุภาวะมาเป็น พระเจ้าแผ่นดินจึงมีความหมายว่า การเปลี่ยนแปลงจากความเป็นพระไปเป็นพระมหากษัตริย์ การใช้คำดังกล่าวนี้นับได้ว่าเป็นการใช้คำได้อย่างเหมาะสมกับบุคคลและมีความงามทางภาษา ทั้งยังสามารถแสดงความสามารถทางด้านการสรรคำของผู้เขียนได้เป็นอย่างดี

นอกจากการสรรคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนามาใช้เพื่อให้เข้ากับบริบทที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทางศาสนาแล้ว ผู้เขียนยังได้สรรคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาในการกล่าวถึงสิ่งอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน ทั้งนี้เพราะการใช้คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาจะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวได้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการใช้คำสั้นที่สื่อความหมายได้ลึกซึ้ง เช่นในตอนผู้เขียนกล่าวถึงเหตุการณ์ที่ประเทศญี่ปุ่นมีสมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิ ๒ พระองค์ พระองค์หนึ่งคือพระเจ้าไตโง ซึ่งถูกอาชิกางะทำการรัฐประหารยึดอำนาจจึงเสด็จไปประทับอยู่ที่เมืองนารา อีกพระองค์หนึ่งคือสมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิที่อาชิกางะสถาปนาขึ้นมาใหม่ที่เมืองเกียวโตในเรื่อง “ฉากญี่ปุ่น” ผู้เขียนบรรยายไว้ว่า

“ต่อมาเมื่อเกิดพระเจ้าจักรพรรดิสององค์ พวกเจ้าเมืองก็ฉวยโอกาสจาก **วิจิกิจฉา** ของราษฎรทั่วไป เกลี่ยกล่อมทหารและราษฎรให้ภักดีต่อตนมากกว่าพระเจ้าจักรพรรดิ”

(ฉากญี่ปุ่น, หน้า ๙๙)

เมื่อประเทศญี่ปุ่นเกิดความแก่งแย่งอำนาจกัน เหล่าขุนนางก็ฉวยโอกาสในขณะที่ประชาชนยังเกิด “วิจิกิจฉา” อยู่ ช่องสุ่มกำลังพลเพื่อแย่งชิงอำนาจกัน คำว่า “วิจิกิจฉา” มีความหมายว่า “ความสงสัย, ความเคลือบแคลง, ความไม่แน่ใจ” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๐๗๓) เหตุที่ประชาชนญี่ปุ่นเกิดความสงสัยขึ้นนี้ก็เพราะว่าประชาชนชาวญี่ปุ่นยึดถือหลักภักดีสาม คือ ภักดีต่อครอบครัว ภักดีต่อชุมชน และภักดีต่อรัฐ เมื่อประเทศญี่ปุ่นมีสมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิถึง ๒ พระองค์ในเวลาเดียวกัน ประชาชนชาวญี่ปุ่นจึงเกิดความสับสนมาก การใช้คำดังกล่าวจึงนับได้ว่าเป็นการสรรคำที่สั้นแต่ให้ความหมายที่ลึกซึ้งในการอธิบายความรู้สึกของคนญี่ปุ่นในขณะนั้นได้อย่างชัดเจน

ในเรื่อง “ยิว” ปรากฏการสรรคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาในการเล่าเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์บ่อยครั้ง เช่น

“ความจริงข้อนี้เป็น**อกาลิโก** ไม่มีกาลกำหนด
เคยจริงในสมัยพระเจ้าไซโลมอน...มาแล้วอย่างไร ก็ยังจริง
อยู่ในเมืองไทยในปัจจุบันนี้”

(ยิว, หน้า ๔๕)

คำว่า “อกาลิโก” เป็นคำในภาษาบาลี ผู้เขียนได้ให้ความหมาย
ประกอบไว้ว่า ไม่มีกาลกำหนด ในตอนดังกล่าวผู้เขียนเล่าถึงเหตุการณ์ที่พระเจ้าไซโลมอนพัฒนา
ประเทศไปในการอุตสาหกรรม ทำให้ประชาชนต้องจากบ้านเกิดอพยพเข้ามาทำงานตามหัวเมือง
ต่าง ๆ ซึ่งไม่ต่างจากสภาพสังคมไทยในปัจจุบันมากนัก เรื่องดังกล่าวจึงแสดงความเป็น
“อกาลิโก” ได้อย่างชัดเจนและทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวและเหตุการณ์ได้ดียิ่งขึ้น

ในอีกตัวอย่างหนึ่งเมื่อผู้เขียนกล่าวถึงชาวยิวภายใต้ปกครอง
ของพระเจ้าไซรัสตอนหนึ่งว่า

“เมื่อพวกยิวได้กลับไปอยู่ในประเทศเดิมของตน
ครั้งนี้แล้ว ก็ได้เกิด**นิเวรณ**ในบรรดาชนชั้นนำของยิวในกรุง
เยรูซาเลมขึ้นอีก”

(ยิว, หน้า ๖๗)

คำว่า “นิเวรณ” มีความหมายว่า “สิ่งห้ามกันจิตมิให้บรรลุความ
ดีมี ๕ ประการ คือ ความพอใจรักใคร่ ๑ ความพยายาม ๑ ความมั่งงั่งเหงาหาวนอน ๑
ความฟุ้งซ่านรำคาญ ๑ ความลึกลับใจ ๑” (ราชบัณฑิตยสถาน: ๒๕๔๖, ๕๙๒) ซึ่งเป็นการใช้ คำ
สั้นที่ให้ความหมายลึกซึ้งมากที่สุดที่เดียวและยังทำให้ผู้อ่านเข้าใจเหตุการณ์ในตอนนั้นได้ดียิ่งขึ้นอีก
ด้วย เพราะชนชั้นนำของยิวในสมัยนั้นเกิด “นิเวรณ” ซึ่งน่าจะเป็น “ความพอใจรักใคร่”
ในพระเจ้าไซรัสเพราะทรงคืนเมืองเยรูซาเลมให้แก่ชาวยิว ชาวยิวจึงสำนึกในพระกรุณาของ
พระเจ้าไซรัสเป็นอย่างมาก

อีกตอนหนึ่งปรากฏในตอนที่ผู้เขียนกล่าวถึงความรู้สึกในจิตใจ
ของชาวยิวที่มีความเกลียดชังต่อพวกชาวยิว ซึ่งฝังรากลึกมานานตั้งแต่ในยุคกลางของยุโรป
เพราะชาวยิวนั้นปฏิเสธคริสต์ศาสนา อันเป็นศาสนาสำคัญในทวีปยุโรป และยังเป็นคนที่มี
ความสามารถในทางพาณิชย์จนเป็นที่อิจฉาของชาวยิวโรจนจนถึงปัจจุบัน โดยผู้เขียนกล่าวว่า

“การเกลียดยิวนั้นฝังอยู่ในใจฝรั่งมาตั้งแต่สมัยกลาง
แห่งยุโรป...ถึงแม้ว่าต้นเหตุทางศาสนาและทางเศรษฐกิจจะ
ได้หมดสิ้นลงหรือผ่านพ้นไปแล้ว อาการทางใจนั้นก็ยังคงติดอยู่
ถึงในยุคปัจจุบันกลายเป็น อาสวะกิเลส ซึ่งตกตะกอนอยู่ใน
ใจฝรั่งและถ่ายทอดให้หลานต่อ ๆ กันลงมาได้”

(ยิว, หน้า ๑๙๓)

“อาสวะกิเลส” คือ ความจำที่ประกอบไปด้วยสิ่งทำให้จิตใจขุ่น
มัว หรือเศร้าหมองเนื่องจากแฝงด้วยกิเลสต่าง ๆ อันสั่งสมมาแต่อดีต ซึ่งแอบซ่อนอยู่ในจิตใจ
คำดังกล่าวเป็นคำที่ตรงกับความรู้สึกนึกคิดของชาวยุโรปในขณะนั้นเป็นอย่างมาก จึงแสดงให้เห็น
ถึงความสามารถของผู้เขียนในการสรรคำมาใช้ในการอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

ในตอน πουผู้เขียนกล่าวถึงระบอบนายทุน หรือระบอบทุนนิยม
ผู้เขียนกล่าวว่า ระบอบนายทุนนั้นมีมานานแล้วในสังคมมนุษย์ แต่ยังมีได้รวมเข้าเป็น “สังขาร”
เดียวกับระบอบนายทุนตามความหมายในปัจจุบัน ซึ่งผู้เขียนกล่าวว่า

“ลักษณะเหล่านี้เกิดขึ้นและตั้งอยู่ต่างหากจากกัน
มิได้มารวมกันเข้าเป็น สังขาร ที่เรียกว่าระบอบนายทุนตาม
ความหมายในปัจจุบันนี้”

(ยิว, หน้า ๑๙๔)

“สังขาร” มีความหมายว่า “ร่างกาย, ตัวตน” (ราชบัณฑิตยสถาน:
๒๕๔๖, ๑๑๕๘) ผู้เขียนเพียงต้องการจะอธิบายว่าสิ่งต่าง ๆ นั้นมิได้รวมกันเข้าเป็น “ร่าง”
เดียวกันเหมือนอย่างในปัจจุบัน การสรรคำดังกล่าวนับได้ว่าเป็นการตกแต่งข้อเขียนให้มีความ
สวยงามไพเราะขึ้นและแสดงออกถึงความเป็นปราชญ์ทางภาษาของผู้เขียนในเรื่องของการสรรคำด้วย

การใช้คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาจึงนับได้ว่าเป็นสรรคำที่มี
ความเหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของเรื่อง การสรรคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาบางคำยัง
สามารถสร้างความเข้าใจและให้ความกระจ่างแก่ผู้อ่านที่ชัดเจนยิ่งขึ้น และยังแสดงให้เห็นถึงความ
รอบรู้ของผู้เขียนเกี่ยวกับเรื่องทางพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี

การสรรคำให้เข้ากับบริบททั้งการใช้คำยากและการใช้คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาต่างแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการใช้ภาษาของผู้เขียนในเรื่องของการเลือกเฟ้นคำมาใช้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและกลมกลืนกับเรื่องราวเหตุการณ์และบุคคลในประวัติศาสตร์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของการใช้ภาษาในงานเขียนเชิงประวัติศาสตร์ของผู้เขียน

๓.๒.๑.๒ การสรรคำให้เข้ากับบุคคลในประวัติศาสตร์

การสรรคำให้เข้ากับบุคคลในประวัติศาสตร์เป็นวิธีการใช้ภาษาที่มีลักษณะเฉพาะของผู้เขียนอีกวิธีการหนึ่ง โดยจะเป็นการเลือกเฟ้นคำที่ทำให้ผู้อ่านเกิดภาพตามเรื่องราวที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอ เช่นในเรื่อง กฤษฎาภินิหารอัมบตบั้งอัมบตบั้งมิได้ ตอนหนึ่งผู้เขียนกล่าวถึงเหตุการณ์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเรียกขวัญช้างทรงของพระองค์ที่กำลังตื่นตระหนก ผู้เขียนกล่าวว่า

“ขณะที่พระองค์ตรัสแก่พระยาช้างต้นนั้น ก็ทรงพรมน้ำเทพมนตร์ซึ่งพราหมณ์ได้ทำถวายไว้สำหรับโอกาสนี้ลงบนศีรษะช้างสามครั้ง ขณะนั้นน้ำพระอัศจรรย์ก็ไหลหลั่งลงตักต้องวงพระศกธาร พระยาช้างต้นผู้ชาญฉลาดนั้นเมื่อได้รับน้ำเทพมนตร์และน้ำพระอัศจรรย์และได้ยินพระราชดำรัสของวีรชัตริย์ก็มีใจฮึกเหิม ชูวงขึ้นประณตแล้วเบนหัวสู่ข้าศึก พลันวิ่งเข้าสู่ชัตริย์มอญประดุจเสียดสี อำนางของพระยาช้างต้นในการสู้รบครั้งนี้แลดูแล้วน่ากลัวและน่าอัศจรรย์ยิ่งนัก”

(กฤษฎาภินิหารฯ, หน้า ๔๐)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าผู้เขียนได้มีการสรรคำมาใช้อย่างเหมาะสม ผู้เขียนใช้ค่าน้ำพระอัศจรรย์ พระศกธาร และพระราชดำรัสซึ่งเป็นคำราชาศัพท์ในการกล่าวถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งนับได้ว่าเป็นการสรรคำได้เหมาะสมกับบุคคลทั้งยังใช้คำว่า วีรชัตริย์ ในการแสดงพระเกียรติยศของพระองค์ และแสดงกิริยาอาการของช้างทรงให้ดูราวกับมีชีวิตจริงด้วยการชูวงขึ้นประณตและพลันวิ่งเข้าสู่ชัตริย์มอญประดุจเสียดสี

ในเรื่อง “โครงกระดูกในตู้” ผู้เขียนได้กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้อย่างสมพระเกียรติยศในตอนต้นเรื่องไว้ว่า

“พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้น ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ราช มีพระราชประวัติปรากฏอยู่แล้วในประวัติศาสตร์ และมีพระบรมราชกฤษฎีกาเป็นที่ยกย่องอยู่แล้ว จึงยกเว้นเสียไม่กล่าวถึง และไม่บังอาจกล่าวถึง”

(โครงกระดูกในตู้, หน้า ๑๑)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าคำที่ผู้เขียนเลือกสรรมาใช้ในการกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ทั้ง ๒ พระองค์นั้นล้วนเป็นคำที่เลือกสรรมาเป็นอย่างดี เพราะนอกจากความงดงามทางภาษาแล้ว คำดังกล่าวยังแฝงไปด้วยความเทิดทูนและความจงรักภักดีที่ผู้เขียนมีต่อพระมหากษัตริย์ทั้ง ๒ พระองค์ด้วย

ในเรื่อง “ฉกฉวยปืน” ปรากฏการใช้ภาษาลักษณะดังกล่าวในตอนและผู้เขียนกล่าวถึงบทสนทนาระหว่างพระเจ้านินโตกุกับพระมเหสี ผู้เขียนได้เรียบเรียงความโดยสรรคำอย่างไร้เพราะว่า

“พระเจ้านินโตกุจึงทอดพระเนตรบ้านเรือนราษฎร จากพระบัญชาอันอื่นอีก ปรากฏว่ามีควันไฟพุ่งขึ้นของราษฎรหนาแน่น จึงตรัสแก่พระมเหสีว่า “บัดนี้เราเจริญด้วยทรัพย์สมบัติเป็นเศรษฐีแล้ว”

“พระมเหสีทรงได้ยินดังนั้นจึงทูลว่า “เหตุไฉนพระองค์ตรัสดังนั้นเล่า เพราะปราสาทราชวังของเราทุกวันนี้รุ่งโรยหนักหนา หลังคาปราสาทก็ฉูฟุ้ง กำแพงปราสาทก็แตกร้าว เพราะมิได้ซ่อมแซมบำรุงมาถึงสามปี”

“พระเจ้านินโตกุจึงตรัสว่า “ความสุขของราชภรรยา
คือความสุขของเรา ควันไฟหุงข้าวที่แลเห็นหนาแน่นตาม
หม้อบ้านราชภรรยาแสดงว่าราชภรรยามีกินบริบูรณ์ดี เราเอง
ก็จักไม่ขาดแคลนต่อไป”

(จากญี่ปุ่น, หน้า ๒๕ - ๒๖)

จากบทสนทนาของบุคคลในประวัติศาสตร์ที่ผู้เขียนนำมากล่าว
ไว้ในข้างต้นนั้น นอกจากข้อความจะมีความไพเราะสวยงามและเหมาะสมกับฐานะของบุคคลใน
เรื่องที่เป็นพระมหากษัตริย์และพระมเหสีแล้ว ยังสามารถทำให้ผู้อ่านเข้าใจพระอุปนิสัยของ
พระเจ้านินโตกุที่เปี่ยมไปด้วยพระเมตตาธรรมได้อีกด้วย

ในเรื่อง พม่าเสียเมือง” ตอนที่ผู้เขียนเล่าถึงเหตุการณ์ที่
พระนางศุภยลัตกราบบังคมทูลให้พระเจ้าสีป่อทรงลงพระอาญาหาหน่องหมิ่นถาและพะคันอัตวินหุ่น
ที่ต้องสงสัยว่าจะก่อการกบฏ ผู้เขียนกล่าวถึงเหตุการณ์ครั้งนั้นไว้ว่า

“ครั้นพระเจ้าสีป่อตรัสเปรยขึ้นว่าฎีกาเหล่านี้
อาจมีผู้คิดกลั่นแกล้งขุนนางที่มีชื่อในฎีกานั้นเขียนขึ้น
พระนางศุภยลัตก็ทูลพระองค์ลงหมอบกราบถวาย
บังคมแล้วทูลว่า จะหาพระมหากษัตริราชพระองค์ใด
ซึ่งทรงไว้ซึ่งความยุติธรรมเท่าพระเจ้าสีป่อนั้นหามิได้
อีกแล้ว...ความจริงข่าวที่ขุนนางเหล่านั้นสมคบกันเป็น
กบฏนั้นพระนางเองก็เคยได้ล่วงรู้มาก่อน...คราวนี้ก็มี
ผู้ถวายฎีกาเข้ามาเป็นจำนวนมาก ตรงกับคฺยหฺรหฺสยฺ
ที่พระนางเคยได้ยิน”

(พม่าเสียเมือง, หน้า ๑๑๔)

ผู้เขียนได้สรรคำมาใช้ในการอธิบายคำพูดของพระนางศุภยลัตที่
กราบทูลแก่พระเจ้าสีป่อ ซึ่งเป็นคำที่เหมาะสมแก่ฐานะของบุคคลในเรื่องที่เป็นพระมหากษัตริย์
และยังสามารถแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมและพระอุปนิสัยของพระนางศุภยลัตได้อย่างเด่นชัด

ในเรื่อง “ฝรั่งเศสักดินา” ในตอนที่ผู้เขียนกล่าวถึงพระเจ้าวิลเลียมผู้ชนะ (William the Conqueror) กษัตริย์ของฝรั่งเศสที่สามารถนำกองทัพไปยึดครองประเทศอังกฤษได้ตอนหนึ่งว่า

“เพราะเหตุว่าพระเจ้าวิลเลียมตีเอาประเทศอังกฤษได้ในการสงคราม ที่ดินของประเทศอังกฤษทั้งหมดก็ตกเป็นราชพัทธยาของพระเจ้าวิลเลียม”

(ฝรั่งเศสักดินา, หน้า ๔๗)

คำว่า “พัทธยา” หรือ “พัทธยา” มีความหมายว่า “จำนวนที่หักหรือริบเอาไว้เป็นภาคหลวง” (ราชบัณฑิตยสถาน: ๒๕๔๖, ๗๘๐) ในที่นี้ก็คือการที่พระเจ้าวิลเลียมได้ประเทศอังกฤษมาเป็นอาณานิคมนั่นเอง คำว่า “พัทธยา” จึงเป็นการใช้คำได้อย่างเหมาะสมกับบุคคลในเรื่องและยังเป็นการใช้คำสั้นแต่ได้ใจความมาก มาใช้ในงานเขียนเพื่อทำให้เนื้อหาของงานเขียนมีความกระชับและมีความงามทางภาษามากขึ้น

การสรรคำให้เข้ากับบุคคลของเรื่องจึงนับได้ว่าเป็นการแสดงออกถึงความเคารพและการให้เกียรติแก่บุคคลในประวัติศาสตร์ เพราะผู้เขียนได้เลือกสรรคำมาใช้ในการกล่าวถึงอย่างถูกต้องและเหมาะสมแก่ฐานะของบุคคล

กล่าวโดยสรุปแล้ว การสรรคำให้เข้ากับบริบททั้ง ๒ ประเภท คือ การสรรคำให้เข้ากับเนื้อหาของเรื่องและการสรรคำให้เข้ากับบุคคลของเรื่องต่างแสดงให้เห็นถึงความสามารถทางด้านการใช้ภาษาของผู้เขียนที่สามารถเลือกเฟ้นคำมาใช้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมแก่เหตุการณ์และบุคคล ซึ่งนับได้ว่าเป็นการใช้ภาษาที่เป็นแบบอย่างและเป็นลักษณะเฉพาะในการใช้ภาษาของผู้เขียน และยังเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความไพเราะและเพิ่มความสวยงามให้แก่งานเขียน

๓.๒.๒ การสรรคำเพื่อเสียง

การสรรคำเพื่อเสียงเป็นการสร้างคำให้มีความไพเราะสวยงามด้วยการคิดสรรคำที่มีเสียงสัมผัสคล้องจอง หรือมีการซ้ำคำ หรือมีเสียงพยัญชนะต้นเสียงเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อเพิ่มความงดงามและทำให้งานเขียนเชิงประวัติศาสตร์ชุดนี้มีความโดดเด่นทางวรรณศิลป์มากขึ้น ผู้วิจัยขอจำแนกลักษณะของการสรรคำในงานเขียนเชิงประวัติศาสตร์ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ออกเป็น ๔ ประเภท ได้แก่

๓.๒.๒.๑ คำที่มีเสียงสัมผัสคล้องจอง

๓.๒.๒.๒ การซ้ำคำแบบเป็นกระสวน

๓.๒.๒.๓ การซ้ำเสียงพยัญชนะต้น

๓.๒.๒.๔ การเสริมคู่เสียง

๓.๒.๒.๑ คำที่มีเสียงสัมผัสคล้องจอง

ในเรื่อง “พม่าเสียเมือง” เมื่อผู้เขียนกล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระเจ้าสีป่อกริ้วพระนางศุภยลัตเป็นอย่างมากถึงกับใช้พระแสงดาบไล่ฟันพระนางศุภยลัตในพระบรมมหาราชวังที่กรุงมณฑลเจิน ทำให้เหล่าพนักงานในวังตกใจกลัวกันเป็นอย่างมาก ผู้เขียนบรรยายภาพเหตุการณ์นั้นไว้ว่า

“คราวนั้นในพระราชวังกรุงมณฑลเจินวุ่นวายกัน
หนัก สาวสรรค์กำนัน นางวิงหนีกันอลหม่าน นึกว่า
พระเจ้ามณเฑียรทองเสียสติไปแล้ว... โขลงเจ้าต้อง
เที่ยวหาตัว สาวสรรค์กำนัน ในที่ตระหนกตกใจวิงหนี
ไปซุกซ่อนอยู่ตาม สุ่มทุมพุ่มไม้ และ ตำหนักหอห้อง
ต่าง ๆ ในพระราชฐาน”

(พม่าเสียเมือง, หน้า ๑๑๐)

ในการอธิบายภาพของพนักงานชาววังที่วิงหนีความตายอย่างโกลาหลในพระราชวังกรุงมณฑลเจินนี้ ผู้เขียนเลือกใช้คำว่า “สาวสรรค์กำนันนาง” และ “สาวสรรค์กำนันใน” ในการเรียกพนักงานชาววังเหล่านั้น นับได้ว่าเป็นการสรรคำในการเรียกนางในเหล่านั้นได้อย่างไพเราะสวยงามและมีสัมผัสคล้องจอง

ส่วนคำว่า “สุ่มทุมพุ่มไม้” เป็นการสรรคำที่มีเสียงคล้องจองกันและให้ภาพอุทยานที่เขียวชอุ่มไปด้วยพรรณไม้น้อยใหญ่ปกคลุมให้ร่มครึ้มได้อย่างชัดเจน เหล่าสาว ชาววังจึงพากันมาหลบตามสุ่มทุมพุ่มไม้เหล่านี้

คำว่า “ตำหนักหอห้อง” เป็นการให้รายละเอียดของสถานที่ที่สาวชาววังพากันไปหลบหนี ทั้งตำหนักของเจ้านาย หอ ซึ่งน่าจะหมายถึงหอสังเกตการณ์ในพระราชวัง และตามห้องต่าง ๆ

การสรรคำเพื่อเสียงด้วยการคัดสรรคำที่มีเสียงคล้องจองกันนี้ สังเกตได้ว่ามักจะเป็นคำซ้อน การสรรคำดังกล่าวข้างต้นจึงเป็นการสรรคำที่นอกจากผู้อ่าน จะได้เห็นถึงความไพเราะสวยงามของคำที่ผู้เขียนใช้แล้ว ผู้อ่านยังสามารถเกิดจินตภาพไปกับ งานเขียนอีกด้วย

ส่วนในเรื่อง “ฝรั่งศักดินา” นั้นไม่ค่อยปรากฏการซ้อนคำใน ลักษณะนี้มากนัก เช่นตอนที่ผู้เขียนอธิบายถึงโทษเฟลอนีในระบบบพิวตัลลิสต์ไว้ตอนหนึ่งว่า

“ศัพท์อีกศัพท์หนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่ออำนาจ
หน้าที่ตระลาการของพระเจ้าแผ่นดินในยุคบพิวตัลลิสต์
ก็คือคำว่า Felon... หรือ Felony... มีความหมายคล้ายคลึง
ในภาษาไทยว่าความผิดอันเป็นอุกฉกรรจ์มหันตโทษ”

(ฝรั่งศักดินา, หน้า ๑๑๖)

ผู้เขียนได้อธิบายว่าโทษเฟลอนีในระบบบพิวตัลลิสต์นั้นเป็น โทษ “อุกฉกรรจ์มหันตโทษ” คำว่า “อุกฉกรรจ์” มีความหมายว่า “ร้ายแรง” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๓๘๐) และคำว่า “มหันตโทษ” มีความหมายว่า “โทษหนัก” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๘๓๘) ซึ่งเป็นการสรรคำที่แสดงให้เห็นโดยชัดแจ้งว่าโทษเฟลอนีนั้นเป็นโทษหนัก และร้ายแรง ซึ่งนอกจากการใช้คำดังกล่าวจะทำให้ผู้อ่านเกิดภาพตามแล้ว การใช้คำดังกล่าวนี้ ยังมีการเล่นสัมผัส คล้องจอง ทำให้ข้อความที่ได้มีความไพเราะมากยิ่งขึ้น

๓.๒.๒.๒ การซ้ำคำแบบเป็นกระสวน

การซ้ำคำแบบเป็นกระสวนนี้ ยูพร อร่ามกุล (๒๕๑๓: ๓๙) กล่าวว่าเป็นการใช้เสียงสัมผัสที่มีลักษณะเป็นแบบแผน คือการซ้ำคำคล้าย ๆ กัน แต่ไม่เหมือนกัน ทุกคำ ตัวอย่างเช่นตอนที่ผู้เขียนบรรยายถึงเหตุการณ์ที่เจ้าคุณชูโตไม่พอใจกระทำของ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อครั้งยังทรงพระยศเป็นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกที่ทรงหยอกล้อเล่นหัวกับกรมสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี เมื่อครั้งยังทรงเป็น คุณหญิงนาคนเรืออย่างสบายอารมณ์ไว้ว่า

“ เจ้าคุณชูโตได้ยินดังนั้นก็ “นือตหลุด” เกิดโทษะ
แรงกล้าร้องว่าคนอย่างนี้จะไปกู่บ้านกู่เมืองด้วยไม่ได้แล้ว
เมื่อรักสุขรักสบายก็จงไปด้วยกันแต่สองคนผิวเมียเถิด

เราจะแยกทางไปแต่ตัว จะไปแก้แค้นอ้ายพม่าซ้ำศึกให้ได้...
 น้องเขยและน้องสาวจะขอโทษขอโพยพูดจาปลอบโยน
 อย่างไม่ทันฟัง เมื่อท่านแลเห็นผีพวยยังหันรีหันขวาง
 อยู่...ท่านก็แกว่งดาบสองมือจะฟาดฟัน พวกผีพวยตกใจ
 กลัวก็พุ่งหัวเรือไปที่ฝั่งคลอง เจ้าคุณชูโตก็เผลอจากหัวเรือ
 ขึ้นไปแต่ตัวถือดาบสองมือบุกเข้รกรเข้รพงไปหมายจะไป
 รบพม่าให้ทันใจ "

(โครงกระดูกในตู้ หน้า ๑๕ - ๑๖)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่าผู้เขียนได้ซ้ำคำอย่างเป็น
 กระสวน กล่าวคือ คำว่า "กู่บ้านกู่เมือง" เป็นคำสี่พยางค์ โดยพยางค์ที่ ๑ และ ๓ เป็นคำซ้ำกัน
 ส่วนคำในพยางค์ที่ ๒ และ ๔ คือคำว่า บ้านและเมืองนั้นเป็นคำซ้อนที่มีความหมายเหมือนกัน
 ลักษณะดังกล่าวนี้เรียกว่าการซ้ำคำที่เป็นกระสวน เช่นเดียวกับคำว่า "รักสุขรักสบาย"
 และ "เข้รกรเข้รพง" ที่พยางค์ที่ ๑ และ ๓ เป็นคำซ้ำ ส่วนพยางค์ที่ ๒ และ ๔ เป็นคำซ้อนที่มี
 ความหมายเหมือนกัน ในขณะที่คำว่า "ขอโทษขอโพย" และ "หันรีหันขวาง" เป็นคำที่มีลักษณะ
 เดียวกันคือมีการแทรกเสียงที่ไม่มีความหมายเพิ่มเข้ามา กล่าวคือคำว่า "ขอโพย" และ "หันรี"
 เป็นเพียงการแทรกเสียงเข้ามาเพื่อเพิ่มความไพเราะเท่านั้น กระนั้นก็ยังมียังมีลักษณะของการซ้ำคำ
 แบบเป็นกระสวนอยู่

อย่างไรก็ตาม การสรรคำเพื่อเสียงด้วยการซ้ำคำตาม
 ตัวอย่างข้างต้นก็นับว่ามีส่วนสำคัญยิ่งในการสร้างความไพเราะงดงามให้แก่คำ ทั้งยังเป็นการให้
 ภาพเหตุการณ์ได้อย่างชัดเจนและดูมีชีวิต เพราะผู้อ่านจะมองเห็นภาพสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกพยายามขอให้เจ้าคุณชูโตคลายโทสะลงด้วยการขอโทษขอโพย หรือเห็นภาพ
 นายเรือที่ไม่รู้จะเชื่อฟังคำสั่งของใครจึงต้องหันรีหันขวางอยู่ตลอดได้อย่างชัดเจนยิ่ง และจะเห็นได้ว่า
 ผู้เขียนจะใช้คำที่มีเสียงสัมผัสหรือการซ้ำคำแบบเป็นกระสวนนี้ในย่อหน้าเดียวกันหลายครั้ง
 แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการสรรคำมาใช้เป็นชุดและเข้ากับบริบทได้เป็นอย่างดี

นอกจากการซ้ำคำแบบเป็นกระสวน ๔ พยางค์ดังที่กล่าวใน
 ข้างต้นแล้ว ในงานเขียนเชิงประวัติศาสตร์ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ยังปรากฏลักษณะ
 การซ้ำคำแบบเป็นกระสวนแบบ ๖ พยางค์อยู่ตอนหนึ่ง โดยผู้เขียนกล่าวว่า

“ เมื่อผู้ที่จะนำมาเล่านั้นมีได้ใกล้ชิดกับบุคคลในเรื่องและมีได้ยินกับหูกับตาก็อาจเล่าผิดพลาดซ้ำเติมและต่อเติมไปในทางที่ไม่เป็นจริงได้มาก”

(โครงกระดูกในตู้, หน้า ๑๐๘)

การซ้ำคำในลักษณะนี้มีลักษณะเหมือนการสร้างคำขนานกัน กล่าวคือพยางค์แรกและพยางค์ที่ ๔ เป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน คือ “ยิน” และ “รู้” พยางค์ที่ ๒ และ ๕ เป็นคำซ้ำกัน คือ “กับ” ส่วนพยางค์ที่ ๓ และ ๖ นั้นก็เป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน คือ “หู” และ “ตา” และคำในพยางค์ที่ ๓ และ ๔ ยังเป็นคำที่มีเสียงคล้องจองกันด้วยคือ “หู” และ “รู้” ทำให้คำทั้ง ๖ พยางค์นี้มีความไพเราะเป็นอย่างมากและเป็นการซ้ำคำแบบเป็นกระสวนที่มีการเรียงร้อยคำ การซ้ำคำที่มีลักษณะเป็นกระสวนดังกล่าวนี้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น อีกทั้งการซ้ำคำในลักษณะนี้ยังช่วยให้เกิดความไพเราะทางภาษาและนับว่าเป็นการสรรคำที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการใช้คำของผู้เขียน

๓.๒.๒.๓ การซ้ำเสียงพยัญชนะต้น

การสรรคำเพื่อเสียงอีกลักษณะหนึ่งเป็นการสรรคำที่มีเสียงพยัญชนะต้นเป็นเสียงเดียวกันทำให้เนื้อหาในงานเขียนมีความไพเราะมากขึ้น ในเรื่อง “พม่าเสียเมือง” ผู้เขียนได้บรรยายภาพที่กินหูนหมิ่นก็ถูกขุนนางในราชสำนัก รวมทั้งพระเจ้าสีป่อ พระนางศุภยาลัต รวมทั้งพระนางอลันนาคอ ถูกเหยียดหยามว่าเป็นคนชั่วลาดตาขาว เพราะท่านได้เสนอให้พม่าตระหนักถึงภัยคุกคามของชาติมหาอำนาจตะวันตก ผู้เขียนบรรยายภาพเหตุการณ์ตอนนั้นไว้ว่า

“กินหูนหมิ่นก็...ต้องถูกเหยียบย่ำเหยียดหยัน
ความรู้สึกของกินหูนหมิ่นก็ในขณะนั้นจะเป็นอย่างไรก็
ยากที่จะเดาได้”

(พม่าเสียเมือง, หน้า ๑๗๕)

กินหูนหมิ่นก็ต้องถูก “เหยียบย่ำเหยียดหยัน” จากบุคคลต่าง ๆ ในราชสำนัก คำว่า “เหยียบย่ำ” มีความหมายว่า “ละเมิดให้เสียหาย, ย่ำยีด้วยความดูถูก” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๓๐๕) ส่วนคำว่า “เหยียดหยัน” นั้นมีความหมายว่า “พูดหรือแสดงกิริยาดูถูกเยาะเย้ยให้ได้อาย ให้เจ็บใจ” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๙๑๔) ซึ่งต่างแสดงให้เห็นภาพของกินหูนหมิ่นก็นั้นถูกดูถูกเหยียดหยามจากคนรอบข้างและถูกโดดเดี่ยวทางความคิด

ได้อย่างชัดเจน และด้วยการเล่นสัมผัสเสียง /ย/ ทำให้ข้อความมีสีสันและความไพเราะเพิ่มมากขึ้นด้วย

๓.๒.๒.๔ การเสริมคู่เสียง

การเสริมคู่เสียงเป็นการนำคำที่มีเสียงพยัญชนะต้นเหมือนกับคำที่ผู้เขียนนำมาใช้เพื่อให้มีเสียงสัมผัสพยัญชนะคล้องจองกันทำให้ข้อความนั้นมีความงดงามและโดดเด่นทางวรรณศิลป์ ตัวอย่างเช่น

“ในที่สุดประเทศทั้งประเทศก็แบ่งออกเป็นเขตแคว้น
ต่าง ๆ มีขุนนางครองเป็นอิสระ มีความสัมพันธ์กับรัฐบาล
หรือพระเจ้าแผ่นดินอย่างหละหลวมที่สุด”

(ฝรั่งเศสักดินา, หน้า ๓๗)

“ประชาธิปไตยอังกฤษนั้นเป็นระบอบการปกครอง
ซึ่งค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงมาจากระบอบพิวตัลลิสต์มรกรา
ของพิวตัลลิสต์จึงยังมีเหลืออยู่มาก”

(ฝรั่งเศสักดินา, หน้า ๗๕)

“ฝรั่งยังทำให้เกิดความเจริญทางด้านเศรษฐกิจต่าง ๆ
ท่ามาค้าขายได้คล่องแคล่วและปลอดภัย”

(พม่าเสียเมือง, หน้า ๑๔)

“อังกฤษจะไม่ยอมให้ชาติอื่นใดเข้าไปรับสัมปทาน
ดำเนินกิจการต่าง ๆ ที่มีความสำคัญในพม่า...และอังกฤษ
พร้อมที่จะใช้มาตรการอย่างแข็งแรงที่จะป้องกันการกระทำ
เช่นนั้น”

(พม่าเสียเมือง, หน้า ๑๔๑ – ๑๔๒)

“ต้นตอของชาวโรมันนั้นออกจะลึกกลับเท่า ๆ กับต้นตอ
ของพวกชาวกรีก”

(ยิว, หน้า ๑๐๑)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่าคำที่ผู้เขียนได้สรรมาใช้ในงานเขียน ทั้ง “หละหลวม” “รกราก” “คล่องแคล่ว” “แข็งแรง” และ “ต้นตอ” นั้น จะมีคำสำคัญที่ให้ความหมายแก่ข้อความนั้น ๆ เพียงคำเดียว ส่วนอีกคำหนึ่งนั้นเป็นเพียงคู่เสียงที่ผู้เขียนเสริมเข้ามาเพื่อสร้างความไพเราะให้แก่ข้อความ จึงนับได้ว่าเป็นการใช้ภาษาที่เป็นเอกลักษณ์อย่างยิ่งของผู้เขียน

ลักษณะของการเสริมคำประเภทนี้เมื่อสังเกตจะเห็นว่าดูเหมือนจะเป็นการใช้คำผิดบริบท แต่ที่จริงแล้วเป็นเอกลักษณ์พิเศษอย่างหนึ่งของผู้เขียนที่จงใจใช้ในบริบทดังกล่าว เพราะให้ภาพและความรู้สึกที่ชัดเจนกว่าศัพท์ที่ถูกต้อง เช่น ทำมาค้าขายได้คล่องแคล่ว ถ้าเปลี่ยนเป็น ทำมาค้าขายได้คล่อง ก็จะได้ความรู้สึกที่ไม่เท่ากัน

สรุปแล้วการสรรคำเพื่อเสียงทำให้งานเขียนมีความไพเราะงดงามทางภาษาเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งการใช้ภาษาในลักษณะดังกล่าวยังเป็นส่วนสำคัญในการให้ภาพเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ชัดเจนแก่ผู้อ่านอีกด้วย จึงเป็นการทำให้งานเขียนมีความโดดเด่นในฐานะงานเขียนที่ให้ทั้งความรู้และความเพลิดเพลินได้เป็นอย่างดี

๓.๒.๓ การสรรคำเพื่อความหมาย

การสรรคำเพื่อความหมายคือการเลือกเฟ้นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาใช้ในการอธิบายสิ่งที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอ ในบางครั้งอาจมีลักษณะคล้ายคำซ้อน เป็นการสรรคำเพื่อเน้นน้ำหนักความหมายของคำข้างหน้าให้มีความหมายมากขึ้นหรือขยายให้ชัดเจนขึ้น

ในเรื่อง “โครงกระตูกในตู้” ผู้เขียนกล่าวถึงเรื่องราวที่หม่อมแดงต้องใช้ความดีของตนในการเอาชนะใจท่านป้าของผู้เขียนให้ทรงพระทัยอ่อน และให้ความยอมรับนับถือหม่อมแดง มารดาของผู้เขียนในฐานะน้องสะใภ้ ผู้เขียนเล่าว่า

“ในที่สุดท่านก็**สมัค**รสมานคินคินทุกพระองค์
เพราะแม่มิได้เคย**โกรธเคืองผูกใจเจ็บ**เจ้าพี่ของท่านพอ
เลย...เมื่อท่านมีธุระสิ่งใดแม่ก็คอย**วิ่งเต้นรับใช้**”

(โครงกระตูกในตู้ หน้า ๑๐๗)

ผู้เขียนนำคำกริยา “สมัครสมาน” อันมีความหมายว่า “เชื่อมสมัคร” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๑๒๙) มาวางคู่กับคำกริยา “คืนดี” อันมีความหมายว่า “โกรธกันแล้วกลับดีกัน” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๒๕๒) “สมัครสมานคืนดี” จึงมีความหมายในทำนองว่าหายโกรธเคืองซึ่งกันและกันแล้วกลับมาปรองดองกัน จะเห็นได้ว่าน้ำหนักของคำทั้งสองคำ คือ คำว่า “สมัครสมาน” และ “คืนดี” นั้นมีความหมายไปในทางเดียวกันและขยายความให้ชัดเจนขึ้น

ต่อมาผู้เขียนได้นำคำ “โกรธเคือง” ซึ่งเป็นคำชื่อนมาวางคู่กับคำว่า “ผูกใจเจ็บ” อันมีความหมายในทำนองว่าผูกพยาบาท “โกรธเคืองผูกใจเจ็บ” จึงมีความหมายที่เน้นย้ำให้เห็นถึงทั้งความแค้นและความพยาบาท

ส่วนคำว่า “วิ่งเต้นรับใช้” ผู้เขียนได้นำคำ “วิ่งเต้น” ซึ่งมีความหมายว่า “พยายามติดต่ออย่างเต็มที่เพื่อขอความช่วยเหลือในกิจที่ต้องประสงค์” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๐๗๑) มาวางคู่กับคำ “รับใช้” ที่มีความหมายว่า “คอยปรนนิบัติด้วยความเต็มใจ” คำดังกล่าวจึงมีความหมายในทำนองว่า “คอยปรนนิบัติอย่างเต็มด้วยความเต็มใจ” การใช้คำดังกล่าวเป็นการแสดงภาพการปฏิบัติตนของหม่อมแดงต่อท่านป้าของผู้เขียนด้วยความเคารพได้เป็นอย่างดี

การสรรคำเพื่อความหมายทั้งสามคำข้างต้นนี้จึงนับว่าเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้ภาพการกลับมา “สมัครสมานคืนดี” อันหนึ่งอันเดียวกันของราชสกุลปราโมช ด้วยผลแห่งความดีที่หม่อมแดงมิได้เคย “โกรธเคืองผูกใจเจ็บ” และคอย “วิ่งเต้นรับใช้” ท่านป้าของผู้เขียนด้วยความจริงใจ จึงสามารถเอาชนะพระทัยของท่านป้าของผู้เขียนได้สำเร็จ จากตัวอย่างดังกล่าวผู้เขียนได้กล่าวโดยแฝงน้ำเสียงชื่นชมความดีของหม่อมแดง มารดาของผู้เขียนที่อดทนอดกลั้นจนสามารถเอาชนะพระทัยพระญาติของพระองค์เจ้าคำรบได้เป็นผลสำเร็จ

อีกตัวอย่างหนึ่งมาจากส่วนท้ายของเรื่อง “โครงกระดูกในตู้” ผู้เขียนได้กล่าวว่า

“หนังสือเรื่องนี้เขียนรวดเดียวจบ ส่งเรียงพิมพ์
ทีละ ๑๐ หน้า ๒๐ หน้าเรื่อยไป ไม่มีเวลาย้อนกลับไป
ตรวจ จึงคงจะมี**ผิดพลาดบกพร่อง**มาก ขอได้โปรดถือว่าเป็น
ความ**หลงไหลเลอะเทอะ**ของคนแก่คนหนึ่ง อย่านำ
ถือสาเลย ”

(โครงกระดูกในตู้, หน้า ๑๐๙)

คำว่า “ผิดพลาดบกพร่อง” ประกอบด้วยคำกริยาสามคำ คือ คำ “ผิด” “พลาด” และ “บกพร่อง” ทั้งสามคำนี้ล้วนแต่มีความหมายไปในทำนองไม่ถูกต้องสมบูรณ์ทั้งสิ้น การสรรคำดังกล่าวจึงเป็นการเน้นย้ำให้เห็นภาพที่ผู้เขียนต้องการจะนำเสนอได้ดียิ่ง

ส่วนคำว่า “หลงไหลเลอะเทอะ” ประกอบด้วยคำ ๒ คำ คือ “หลงไหล” ซึ่งมีความหมายว่า “เลอะเลือน, มีสติเพี้ยน” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๒๖๙) กับคำว่า “เลอะเทอะ” ซึ่งมีความหมายว่า “เหลวไหล, ไม่ได้เรื่อง” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๐๓๔) ซึ่งต่างเป็นคำที่เน้นย้ำถึงความไม่มีสติได้อย่างชัดเจนยิ่ง นอกจากนี้คำดังกล่าวยังแฝงไปด้วยน้ำเสียงตำหนิตัวเองซึ่งเป็นการสร้างอารมณ์ขันให้แก่งานเขียนอีกด้วย

ในเรื่อง “พม่าเสียเมือง” ตอนที่ผู้เขียนกล่าวถึงพระนางศุภยาลัตทรงหาอุบายกำจัดยาหน่องหมื่นถาและพะคันอัศวินหุวัน ขุนนางคนสนิทของพระนางมะซิ่นคยี ด้วยทรงใส่ร้ายว่าทั้งสองคนนั้นเป็นกบฏ ทำให้พระนางมะซิ่นคยีนั้นขาดที่พึ่งพิง พระเจ้าสีป่อก็มีได้โปรดพระนางเช่นเดิม พระนางศุภยาลัตจึงทรงสบโอกาสในการทำร้ายพระทัยของพระนางมะซิ่นคยี โดยผู้เขียนบรรยายว่า

“พระนางศุภยาลัตก็**กตขี้ถากถาง**นางมะซิ่นคยีเล่น
ตามพระทัย ทรงทำเองยังไม่พอก็ใช้ให้ข้าหลวงตามไปคอย
ระรานด่าว่าเปรียบเปรยถึงตำหนัก”

(พม่าเสียเมือง, หน้า ๑๑๗)

พระนางศุภยาลัตทรง “กตขี้ถากถาง” พระนางมะซิ่นคยีเล่นตามพระทัย คำว่า “กตขี้” มีความหมายว่า “ข่มให้อยู่ในอำนาจตน, ใช้บังคับเอา, ทำอำนาจเอา” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๖) ส่วนคำว่า “ถากถาง” นั้นมีความหมายว่า “ค่อนข้าง, มีเจตนาจะให้เจ็บใจ” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๔๙๑) เป็นการเน้นให้เห็นว่าพระนางมะซิ่นคยีนั้นทรงถูกทำร้ายทั้งทางร่างกายและจิตใจอย่างรุนแรง ด้วยการถูกข่มเหงด้วยกิริยาและวาจา

พระนางศุภยาลัตยังทรงทำหยาบพระเกียรติของพระนางมะซิ่นคยีด้วยการส่งนางข้าหลวงไปคอย “ระรานด่าว่าเปรียบเปรย” ถึงในพระตำหนัก คำว่า “ระรานด่าว่าเปรียบเปรย” ประกอบด้วยคำกริยาถึง ๔ คำ คือ “ระราน” “ด่า” “ว่า” และ “เปรียบเปรย”

คำว่า “ระราน” มีความหมายว่า “ประพฤติเป็นพาลเกรง ทำให้เดือดร้อน” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๙๓๖) “ดำ” มีความหมายว่า “ใช้ถ้อยคำว่าคนอื่น ด้วยคำหยาบช้าเลวทราม” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๔๐๒) คำว่า “ว่า” มีความหมายว่า “ติ” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๐๖๓) และคำว่า “เปรียบเปรย” มีความหมายว่า “อาการที่พูดว่า กระทบกระเทียบไม่เจาะจง” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๗๑๐) รวมความแล้ว “ระรานดำ ว่าเปรียบเทียบ” จึงเป็นการให้ภาพของนางข้าหลวงที่เข้าไปใช้ถ้อยคำอันหยาบคายต่อว่าพระนางมะชินคีย์อย่างไม่ยำเกรง เป็นการหมิ่นเกียรติพระนางมะชินคีย์เป็นอย่างมากที่ต้องถูกนางข้าหลวงสามัญชนต่อว่าถึงเพียงนั้น การบรรยายภาพเหตุการณ์ดังกล่าวของผู้เขียนทำให้ผู้อ่านเห็นภาพตามได้อย่างชัดเจนและเกิดความเห็นใจในชะตากรรมของพระนางมะชินคีย์ได้เป็นอย่างดีด้วยการสรรคำของผู้เขียน

อีกตัวอย่างหนึ่งปรากฏในตอนที่ผู้เขียนเล่าถึงเหตุการณ์ที่ราชสกุลปราโมชต้องราชภัยเพราะหม่อมเจ้าหญิงฉวีวาด ปราโมชกระทำการเป็นกบฏด้วยการออกนอกพระราชอาณาจักรโดยมิได้ขอพระบรมราชานุญาต ทำให้ต้องจำสนมและถูกริบราชบาตรคนในราชสกุลปราโมชจึงได้แยกย้ายหนีไปพึ่งเจ้านายชั้นสูงในวัง ผู้เขียนเล่าถึงเหตุการณ์ตอนนั้นว่า

“ท่านป้าปทุม...หลบหลีกราชภัยมาพึ่งพระอัครชายา
องค์เล็กและได้อยู่เย็นเป็นสุขตลอดชีพของท่าน...ทางฝ่าย
ท่านพ่อ นั้น เมื่อได้ประทับอยู่กับหม่อมยายของท่านอย่าง
อึดคักคัดสนมาได้ประมาณสี่ห้าเดือนก็พ้นเคราะห์”

(โครงกระดูกในตู้, หน้า ๖๖)

ทั้งคำว่า “อยู่เย็นเป็นสุข” หรือ “อึดคักคัดสน” ล้วนเป็นการสรรคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันทำให้เป็นการเน้นย้ำให้เห็นความหมายและภาพของเหตุการณ์ชัดเจนขึ้น ผู้อ่านจะสามารถเห็นภาพของหม่อมเจ้าปทุมที่เมื่อหลบหนีราชภัยไปพึ่งพระอัครชายาพระองค์เล็กหรือพระวิมาดาเธอกรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา ด้วยพระบารมีของเจ้านายพระองค์นี้ซึ่งเป็นถึงพระอัครชายาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หม่อมเจ้าปทุมจึงสามารถใช้ชีวิตที่เหลืออยู่ได้อย่างสุขใจ ในขณะที่เดียวกันทางฝ่ายพระองค์เจ้าคำรบ กลับต้องมีชีวิตความเป็นอยู่ที่แร้นแค้นยากลำบากเพราะปราศจากการช่วยเหลือจากเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ จนกระทั่งพระเจ้าบรมมหาราชเธอ สมเด็จพระยาสุรธาธิบดีนราธิราชประยูรทรงรับพระองค์เจ้า คำรบไปเลี้ยงดูที่ตำหนักของพระองค์

เหตุการณ์ดังกล่าวนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงสภาพสังคมไทยในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชได้อย่างชัดเจน ทั้งโทษทัณฑ์ของการก่อกบฏและการฟั่งฟิงพระบารมีของเจ้านายชั้นสูงเมื่อต้องราชภัย เป็นต้น การใช้คำดังกล่าวจึงนับว่าเป็นการใช้คำเพื่อให้ภาพแก่ผู้อ่านได้อย่างชัดเจนยิ่งและยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงทัศนคติของผู้เขียนที่มีต่อระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชของไทยในอดีตอีกด้วย

กล่าวโดยสรุปแล้ว การสรรคำเพื่อความหมายเป็นวิธีการสำคัญในการเน้นย้ำความหมายของเรื่องราวและสิ่งต่าง ๆ ที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอ ซึ่งสามารถทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจถึงที่ผู้เขียนกล่าวถึงชัดเจนขึ้น และสังเกตได้ว่าผู้เขียนจะใช้การสรรคำต่าง ๆ มาวางในไว้ตำแหน่งที่ใกล้เคียงกัน แสดงให้เห็นว่าผู้เขียนมีความสามารถที่จะสรรคำมาเน้นความหมายให้ชัดเจนมากขึ้น เป็นการสร้างอารมณ์ให้แก่ผู้อ่านเห็นคล้อยตามไปด้วย

การสรรคำทั้งการสรรคำให้เข้ากับบริบท การสรรคำเพื่อเสียง และการสรรคำเพื่อความหมายล้วนแล้วแต่แสดงให้เห็นถึงความสามารถของผู้เขียนในด้านการใช้ภาษาที่เพ้นหาคำมาใช้ในงานเขียนเพื่อสร้างความโดดเด่นทางเนื้อหา ตลอดจนการให้ภาพที่ชัดเจนและประจักษ์แก่สายตาผู้อ่าน ทั้งยังแฝงทัศนคติบางประการของผู้เขียนได้อย่างแยบคาย

๓.๓ การเล่นคำและความ

การเล่นคำและความเป็นลักษณะเฉพาะของการใช้ภาษาของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมชในงานเขียนเชิงประวัติศาสตร์ลักษณะหนึ่ง การเล่นคำและความเป็นการเล่นเสียงของคำที่มีโครงสร้างคล้ายกัน แต่มีความหมายต่างกัน เพื่อแสดงภาพและแสดงความหมายที่มีนัยยะของผู้เขียนออกมา

ในเรื่อง “จากญี่ปุ่น” ในตอนที่ผู้เขียนกล่าวถึงเหตุการณ์หลังจากที่ญี่ปุ่นเปิดประเทศในรัชสมัยพระเจ้าเมอิจิและได้เริ่มขยายดินแดนด้วยการรุกรานประเทศใกล้เคียงเพื่อนำสินค้าที่ตนผลิตได้ไปขาย คล้ายกับที่จักรวรรดิตะวันตกได้เคยทำมาในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ โดยผู้เขียนกล่าวว่า

“ญี่ปุ่นก็ไปทำกับเกาหลีแบบที่อเมริกันเคยทำมา
กับญี่ปุ่นกล่าวคือญี่ปุ่นได้ยกทัพเรือทันสมัยแบบฝรั่งไปชู่
พระเจ้าแผ่นดินเกาหลีให้เปิดเมือง ยอมติดต่อด้าชายกับ

ชาวต่างประเทศ...ทั้งหมดนี้นับว่าญี่ปุ่นได้เรียนและเลียน
แบบฝรั่งได้เก่ง ไม่ว่าจะทั้งในทางดีทางชั่ว”

(จากญี่ปุ่น, หน้า ๑๕๕ – ๑๕๖)

ผู้เขียนเล่นคำ “เรียน” และ “เลียน” ซึ่งเป็นการเล่นเสียงของคำที่มีโครงสร้างของคำคล้ายกัน คือเสียง /ร/ และ /ล/ และมีความหมายในเชิงตำหนิ เพราะญี่ปุ่นได้ “เรียน” วิชาทางการทหารจากชาติตะวันตก เมื่อสร้างกองทัพอันเข้มแข็งให้แก่ประเทศของตนเองได้แล้วญี่ปุ่นก็ได้ “เลียน” แบบชาติตะวันตกในการรุกรานประเทศที่อ่อนแอเพื่อกอบโกยผลประโยชน์ต่าง ๆ ซึ่งก็เป็นการแสดงออกถึงทัศนคติทางด้านลบของผู้เขียนที่มีต่อการกระทำของญี่ปุ่นในสมัยนั้น

ในอีกตอนหนึ่ง เมื่อผู้เขียนกล่าวถึง “ไซบัตสุ” ซึ่งเป็นกลุ่มในวงการคำที่ใช้รัฐสภาของญี่ปุ่นเป็นเครื่องมือในการกอบโกยผลประโยชน์ของตนเอง ผู้เขียนกล่าวว่า

“วงการคำที่เรียกว่า “ไซบัตสุ” นั้นก็ได้ใช้รัฐสภา
หรือสมาชิกรัฐสภานั้นเองเป็นเครื่องมือในการแสวงหา
สิทธิและอภิสิทธิ์ในทางการค้าต่าง ๆ”

(จากญี่ปุ่น, หน้า ๑๖๖)

นอกจากเหล่า “ไซบัตสุ” ได้ใช้รัฐสภาเพื่อแสวงหา “สิทธิ์” แล้ว กลุ่มบุคคลเหล่านั้นยังได้ใช้รัฐสภาในการแสวงหา “อภิสิทธิ์” หรือสิทธิเหนือสิทธิอีกด้วย ซึ่งนอกจากจะเป็นการเล่นเสียงของคำว่า “สิทธิ์” แล้ว การใช้คำดังกล่าวยังแสดงให้เห็นภาพของช่วงชิงความเหนือกว่าของกลุ่มการค้าในญี่ปุ่น และยังเป็นการแสดงออกถึงทัศนคติที่มีต่อความวุ่นวายทางการเมืองภายในญี่ปุ่นในสมัยนั้นได้เช่นกัน

ในเรื่อง “พม่าเสียเมือง” ไม่ปรากฏการเล่นคำมากนัก การเล่นคำที่พบบนนั้นมักจะเป็นการใช้ภาษาในลักษณะเล่นเสียงของคำ เช่นในตอนผู้เขียนกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์อลองพระของพม่าไว้ตอนหนึ่งว่า

“พระเจ้าทาระวดีนั้นเสียพระจริตในทางเลอะ
แต่พระเจ้าพะคันทมินเสียพระจริตในทางโลก”

(พม่าเสียเมือง, หน้า ๑๑)

ผู้เขียนเล่นคำว่า “เลอะ” และ “โลก” ซึ่งมีเสียงพยัญชนะต้น /ล/ เหมือนกัน และยังให้ความหมายไปในทางเดียวกันอีกด้วย กล่าวคือคำว่า “เลอะ” ผู้เขียนน่าจะสื่อความหมายถึงอาการ “เลอะเลือน” ซึ่งมีความหมายว่า “หลง ๆ ลืม ๆ, ฟั่นเฟือน” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๐๓๔) ส่วนคำว่า “โลก” นั้นมีความหมายว่า “ความอยากได้ไม่รู้จักพอ” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๐๔๖) คำทั้ง ๒ คำนี้ล้วนแล้วแต่เป็นคำกริยาในทางลบ และให้ภาพของความบกพร่องในฐานะพระเจ้าแผ่นดินของพระมหากษัตริย์พม่า ซึ่งเป็น การแสดงออกถึงทัศนคติของผู้เขียนที่มีต่อพระมหากษัตริย์พม่าในสมัยนั้น

ในเรื่อง “ฝรั่งเศสักดินา” และ “ยิว” นั้นจะพบลักษณะของการเล่นคำที่อย่างหนึ่งคือใช้ คำที่มีรูปเดียวกัน แต่ความหมายต่างกัน เป็นการเล่นคำกับความหมาย เช่นในตอนผู้เขียน กล่าวถึง “ยุคมืด” ในยุโรปยุคกลางไว้ตอนหนึ่งว่า

“ยุคกลางในยุโรปนั้นมีคนเรียกว่า **“ยุคมืด”**...
เพราะคนทุกคนในยุคนั้นอยู่ในที่**มืด**ไม่รู้ว่ภัยอันตรายจะ
โผล่มาจากทางไหน”

(ฝรั่งเศสักดินา, หน้า ๒๑)

คำว่า “ยุคมืด” หรือ “Dark Age” นั้นแท้ที่จริงเป็นการกล่าวถึงช่วงสมัยที่ความ มีดমনทางปัญญาแผ่กระจายไปในทวีปยุโรป เพราะมหาอาณาจักรโรมันถูกทำลายลงโดยพวกคน ป่าเถื่อน (Barbarian) ที่ไร้วัฒนธรรม ทำให้ทวีปยุโรปนั้นขาดนักปราชญ์ ศิลปิน และชนชั้นนำที่ จะนำแสงสว่างแห่งอารยธรรมมาให้ ยุโรปจึงเข้าสู่ยุคมืดทางปัญญา

ผู้เขียนได้เพิ่มรายละเอียดเพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพว่ายุคมืดในยุโรปนั้นเต็มไปด้วย อันตรายรอบด้านเพราะประเทศปกครองโดยกลุ่มชนป่าเถื่อน ประชาชนจึงเสมือนอยู่ในที่มืดที่มิรู้ ว่าจะเกิดอันตรายขึ้นเมื่อใด ซึ่งนับว่าเป็นการให้ภาพแก่ผู้อ่านที่มีความชัดเจนมาก

ในเรื่อง “ยิว” ก็ปรากฏการเล่นคำเช่นเดียวกัน คำที่นำมาใช้มีรูปเหมือนกัน แต่ความหมายไม่เหมือนกัน เช่น ตอนที่ผู้เขียนกล่าวถึงการทำสงครามระหว่างชาวกรีก และชาวเปอร์เซีย ไว้ตอนหนึ่งว่า

“เมื่อก่อนพระเยซูเกิด ๔๙๐ ปี กองทัพของ
เปอร์เซียและกรีกก็ปะทะกันที่ตำบล**มาราธอน** หลังจาก
ที่ได้ทำสถิติการรบที่นานที่สุดและอดทนที่สุดแบบ**มาราธอน**
แล้ว พวกกรีกก็ได้ชัยชนะ”

(ยิว, หน้า ๗๖)

คำว่า “มาราธอน” หรือ Marathon ที่จริงแล้วเป็นชื่อตำบลหนึ่งในอาณาจักรกรีกโบราณ แต่ในปัจจุบันคำว่า Marathon ได้เปลี่ยนความหมายไปเป็น “an activity or piece of work that lasts a long time and requires a lot of effort and patience” (Oxford advanced learner's dictionary, p.720) ซึ่งหมายถึงกิจกรรมที่จำต้องอาศัยเวลาและความอดทนอย่างสูง การรบอย่าง “มาราธอน” จึงเป็นการให้ภาพการรบที่ทหารของทั้งสองฝ่ายต่างรบพุ่งด้วยความอดทนและความพยายามอย่างสูงได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้การเล่นคำ “มาราธอน” ยังเป็นการใช้ภาษาเพื่อให้เกิดความงดงามในงานเขียนอีกด้วย

การเล่นคำอีกตัวอย่างหนึ่งนั้นปรากฏในตอนที่คุณเขียนกล่าวถึงเผ่ามาเมลูคที่ได้สังหารชาวอียิปต์และปาเลสไตน์ตายเป็นจำนวนมากหลังจากทำการยึดอำนาจปกครองมาจากชาวอียิปต์ได้ โดยผู้เขียนกล่าวว่า

“มาเมลูคนั้นทำให้จำนวนพลเมืองอียิปต์และ
ปาเลสไตน์ลดลงไปถึงหนึ่งในสาม เพราะพวกเขาเมลูค
ฆ่าคนง่ายตายเหมือนตายหญ้า”

(ยิว, หน้า ๒๙๖)

ผู้เขียนเล่นคำว่า “ตาย” ซึ่งเป็นคำพ้องรูปพ้องเสียงกัน แต่มีความหมายแตกต่างกัน คำว่า “ตาย” คำแรกนั้นมีความหมายว่า “ง่าย” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๔๐๔) ส่วนคำว่า “ตาย” คำหลังนั้นมีความหมายว่า “ใช้มีดหรือจอบ เป็นต้น ถากต้นหญ้าเพื่อให้เตียน” (ราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๔๐๔) การซ้ำคำดังกล่าวนี้เป็นการเล่นคำเพื่อสร้างความงดงามให้แก่งานเขียน ขณะเดียวกันก็เป็นการให้ภาพการฆ่าคนอย่างง่ายตายราวกับตายหญ้าของพวกเขาเมลูคได้อย่างชัดเจน อีกทั้งยังเป็นการแสดงทัศนคติทางด้านลบของผู้เขียนที่มีต่อชาวมาเมลูคที่สามารถเช่นฆ่าผู้อื่นอย่างไร้ความปราณี

ตอนที่ผู้เขียนเล่าถึงเหตุการณ์ที่พระองค์เจ้ายิ่งเยาวลักษณ์ พระราชธิดาใน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลักลอบเป็นชู้กับผู้ชายในเขตพระราชฐานชั้นใน ซึ่งเป็นเรื่องที่ร้ายแรงมาก ผู้เขียนกล่าวว่า

“เมื่อครั้งพระองค์ยิ่งเยาวลักษณ์คลอบุตรกับ นายโตซึ่ง ปลอมแปลง เป็นผู้หญิงเข้าไปอยู่ในตำหนัก... เกิดเป็นเรื่องใหญ่โตต้องพระราชอาญาแก่หลายคนนั้น ท่านบำปทุมก็ได้ หลบหลีก ราชภัยมาพึ่งพระอัครชายา องค์เล็ก และได้ ได้อยู่เย็นเป็นสุข ตลอดชีพของท่าน ”

(โครงการกระดูกในตู้ หน้า ๖๖)

จากตัวอย่างข้างต้น ถ้าใช้คำว่า “ปลอมแปลง” จะมีความหมายว่า “ทำเลียนแบบให้ ดูเหมือนของจริง” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๖๗๖) ซึ่งโดยปกติแล้วจะใช้กับการเลียนแบบ สิ่งของต่าง ๆ เช่น ปลอมแปลงเงินตรา ปลอมแปลงเอกสาร เป็นต้น แต่ในบริบทดังกล่าวมิใช่ คำซ้อน เพราะผู้เขียนจงใจใช้ในความหมายว่า นายโตนั้นจะต้องทำทั้งกิจการ “ปลอม” และ “แปลง” ตัวเท่านั้นจึงจะสามารถลักลอบเข้าไปในวังหลวงได้

ส่วนคำว่า “หลบหลีก” ถ้าเป็นคำซ้อนจะมีความหมายในทำนองว่าเลี่ยงไม่ให้ถูก เช่น หลบหลีกสิ่งกีดขวาง เป็นต้น แต่ในบริบทดังกล่าว ผู้เขียนใช้ในความหมายว่าหม่อมเจ้าปทุม ต้องคอย “หลบ” และ “หลีก” ราชภัยมาพึ่งสมเด็จพระอัครชายาพระองค์เล็ก ทำให้ท่าน “อยู่เย็น” เพราะมีร่มโพธิ์ร่มเงาคอยปกเกล้าและ “เป็นสุข” ด้วยพระบารมีของพระอัครชายาพระองค์เล็ก

จะเห็นได้ว่าการใช้คำว่า “ปลอมแปลง” และ “หลบหลีก” มิใช่คำซ้อนแต่เป็นการเล่น กับคำซ้อน ส่วนคำว่า “อยู่เย็นเป็นสุข” ในบริบทดังกล่าวเป็นคำซ้อนเพราะมีความหมายว่า “อยู่เย็น” และ “เป็นสุข” ตรงตามความหมายของศัพท์ จึงนับได้ว่าผู้เขียนจงใจใช้คำผิดไปจาก บริบทธรรมดาเพื่อซ่อนนัยยะที่ลึกซึ้งไว้อย่างแยบคาย

การเล่นคำอีกลักษณะหนึ่งที่โดดเด่นมากคือ การเล่นคำผิดบริบท เช่น ในเรื่อง “พม่าเสียเมือง” ผู้เขียนบรรยายภาพเหตุการณ์ตอนที่พระเจ้าสีป่อตัดสินพระทัยที่จะสำเร็จโทษ เจ้านายชั้นสูงตามคำยุยงของพระนางศุภยาลัต ผู้เขียนได้บรรยายว่า

“การตระเตรียมการสำเร็จโทษนี้เป็นข่าว**กระซิบ**
เลื่องลือกันไป ชาวบ้านร้านตลาดได้ยินแล้วก็พากัน
ถอนใจใหญ่มิได้มีผู้ใดกล้าพูดว่าอย่างไร แม้แต่เจ้านาย
ที่ต้องจำอยู่ก็ทรงทราบข่าวนี้

(พม่าเสียเมือง, หน้า ๗๖)

ข่าวการสำเร็จโทษเจ้านายในครั้งนั้นได้ “กระซิบเลื่องลือ” ไปทั่ว “กระซิบ” มีความหมายว่า “พูดเสียงเบา ๆ เพื่อไม่ให้ผู้อื่นได้ยิน” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๒๙) ส่วนคำว่า “เลื่องลือ” นั้น มีความหมายว่า “รู้กันกระฉอนทั่วไป” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๐๓๘) การที่ผู้เขียนใช้คำว่า “กระซิบเลื่องลือ” เป็นการใช้คำผิดบริบทเพราะนำคำที่มีความหมายขัดแย้งกันมาวางคู่กันเพื่อสื่อนัยยะบางประการที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอ ในที่นี้เป็นการเสียดสีธรรมชาติของความลับที่แม้จะมีการปิดบังซ่อนเร้นเพียงใด ความลับนั้นก็สามารถเปิดเผยแพร่พรายไปสู่สาธารณชนได้

ในเรื่อง “พม่าเสียเมือง” ในตอนที่ผู้เขียนเล่าถึงคณะทูตของพม่าที่เดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศฝรั่งเศสเพื่อขอความช่วยเหลือทางการค้าและการทหาร โดยผู้เขียนกล่าวว่า

“ราชทูตพม่าที่ไปอยู่ฝรั่งเศสเสียนานนั้นก็ได้แต่
กราบบังคมทูลยกย่องฝรั่งเศสว่า**เก่งกล้าสาหัส** กว่า
อังกฤษ”

(พม่าเสียเมือง, หน้า ๑๓๒)

สำนวน “เก่งกล้าสาหัส” เป็นการดัดแปลงมาจากสำนวน “เก่งกล้าสามารถ” ซึ่งมีความหมายว่า มีความสามารถมาก แม้จะดูเหมือนว่าเป็นการชื่นชมศักยภาพทางการทหารของฝรั่งเศส แต่ผู้เขียนน่าจะแฝงนัยยะดูหมิ่นกองทัพฝรั่งเศสอยู่ จึงได้ใช้คำว่า “สาหัส” ขยายคำว่า “เก่งกล้า” ทำให้ผิดบริบท เพราะแม้ว่าสาหัสมีความหมายว่ามากก็จริง แต่จะไม่ใช้ในบริบทดังกล่าว

อีกตอนหนึ่งผู้เขียนเป็นตอนที่ผู้เขียนกล่าวถึงพระอาการของพระนางศุภยาลัตที่เคยแข็งแกร่งและดูถูกกองทัพอังกฤษ แต่เมื่อได้ทรงทราบว่ากองทัพอังกฤษสามารถยึดครองหัวเมืองต่าง ๆ ได้แล้ว และกำลังยกกองทัพมายังกรุงมณฑล พระนางจึงทรงตกพระทัยเป็นอย่างมาก ผู้เขียนบรรยายภาพเหตุการณ์นั้นไว้ว่า

อีกตัวอย่างหนึ่งของการใช้คำในบริบทที่แปลกใหม่นี้ คือ การใช้คำว่า “นับญาติ” ซึ่งโดยปกติแล้วจะใช้ในการแสดงความใกล้ชิดระหว่างบุคคล แต่ในงานเขียนเชิงประวัติศาสตร์ของ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ท่านจะใช้คำ “นับญาติ” นี้กับการแสดงความใกล้ชิดหรือความคุ้นเคยกับสิ่งของต่าง ๆ เช่นในตอนหนึ่งท่านกล่าวถึงภูเขาทองไว้ว่า

“ ผู้เขียนเรื่องนี้จึง นับญาติ กับภูเขาทอง นิ่งรถผ่าน
ที่ไร ก็ต้องยิ้มด้วยทุกที และภูเขาทองก็ดูเหมือนจะยิ้มรับ ”

(โครงกระดูกในตู้ หน้า ๘๗ – ๘๘)

สาเหตุที่ผู้เขียนเรื่องนี้ “นับญาติ” กับภูเขาทองนั้นเพราะครั้งหนึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ ตาของผู้เขียนเป็นแม่กองในการปฏิสังขรณ์ภูเขาทองขึ้นใหม่และสร้างสถูปองค์เล็กขึ้นไว้ที่บนยอดของภูเขาทอง จึงนับได้ว่าเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์เป็นบุคคลสำคัญในการทำให้ภูเขาทองมีความสวยงามและยังคงทนถาวรมาถึงทุกวันนี้ ผู้เขียนซึ่งเป็นผู้มีศักดิ์เป็นหลานตาของเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์จึงอดมิได้ที่จะ “นับญาติ” กับภูเขาทองด้วยความภาคภูมิใจและเปี่ยมไปด้วยน้ำเสียงชื่นชมเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์เป็นอย่างสูง

ในทางกลับกัน ผู้เขียนก็ได้นับญาติกับสิ่งของอีกสิ่งหนึ่งด้วยอารมณ์ความรู้สึกที่ต่างกันคือการ “นับญาติ” กับโคมระย้าที่ประดับอยู่ ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งผู้เขียนได้กล่าวว่า

“ ผู้เขียนเรื่องนี้เองมีโอกาสเข้าไปในท้องพระโรงกลาง
บนพระที่นั่งจักรี พอลงกราบถวายบังคมพระมหาเศวตฉัตร
แล้วก็ต้องแหงนหน้าขึ้นไปยิ้มกับโคมระย้านั้นที่หนึ่งทุกครั้งไป
เพราะ นับญาติ กับโคมนั้นเหมือนกัน ”

(โครงกระดูกในตู้ หน้า ๘๙)

โคมระย้าดังกล่าวที่ผู้เขียน “นับญาติ” นี้ เป็นโคมระย้าที่สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ซึ่งมีศักดิ์เป็นตาของผู้เขียน ได้ซื้อมาจากพ่อค้าชาวอังกฤษ แต่เมื่อได้รับโคมนี้นี้แล้วกลับพบว่าไม่สามารถนำมาประดับที่บ้านพักของตนเองได้ เพราะหลังคาบ้านนั้นไม่สูงพอและโคมมีขนาดใหญ่มากเกินไป สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์จึงทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อใช้ในการประดับพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทซึ่งเป็นพระที่นั่งที่สร้างตามแบบยุโรป เพดานจึงสูงพอที่จะใช้ประดับโคมนี้นี้ได้ เมื่อผู้เขียนได้มีโอกาสไปพบเห็นเข้าจึงอดไม่ได้ที่จะแหงนหน้าไปนับญาติกับโคมระย้านี้

แต่เมื่อสังเกตจากการที่ผู้เขียนเล่าถึงความเป็นมาของโคนนี่ ก็พบว่าผู้เขียนมิได้ใช้น้ำเสียงแห่งการชื่นชมยินดีในการเล่า แต่กลับใช้น้ำเสียงที่เย้ยหยันในการเล่า เป็นการเย้ยหยันที่สมเด็จพระยาครีสุทรีวงศ์ถูกชาวต่างประเทศหลอกให้เสียทรัพย์สินเงินทองมากมายเพื่อให้ได้ของที่ทำานไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้มา การ “นับญาติ” กับภูเขาทองและการ “นับญาติ” กับโคมระย้านี่จึงเป็นการนับญาติที่มีอารมณ์ความรู้สึกแตกต่างกันไปเพราะสะท้อนให้เห็นถึงน้ำเสียงที่มีต่อบุคคลทั้งสองท่านที่แตกต่างกัน กล่าวคือผู้เขียนกล่าวถึงเจ้าพระยาครีพิพัฒน์ด้วยน้ำเสียงที่ชื่นชม แต่กลับกล่าวถึงสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุทรีวงศ์ด้วยน้ำเสียงที่เย้ยหยัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติที่มีต่อบุคคลทั้งสองท่านที่มีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิงได้อย่างชัดเจน

กล่าวโดยสรุปแล้ว การเล่นคำและความในงานเขียนเชิงประวัติศาสตร์ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมชทำให้งานเขียนมีความโดดเด่นขึ้นในฐานะงานเขียนที่มีความงดงามทางภาษา ในขณะที่เดียวกันบางคำอาจแฝงนัยยะที่ลึกซึ้งแก่ผู้อ่านอีกด้วย จนอาจกล่าวได้ว่าการใช้ภาษาในลักษณะดังกล่าวได้ช่วยส่งเสริมในงานเขียนเชิงประวัติศาสตร์ชุดนี้มีความโดดเด่นในฐานะงานเขียนที่ที่ให้ทั้งความรู้และความบันเทิง อีกทั้งการเล่นคำดังกล่าวของผู้เขียนก็ยังสามารถแสดงออกถึงทัศนคติของผู้เขียนที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ได้อีกวิธีหนึ่งด้วย

ความสามารถในการเล่นคำและความอย่างหลากหลายดังกล่าว ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพชัดเจน เข้าใจง่าย มีอารมณ์ขัน อันเกิดจากการเสียดสี ด้วยการใช้คำที่ผิดบริบทอย่างจงใจ อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช และแม้แต่การใช้คำที่ดูเหมือนคำซ้อน แต่ไม่ใช่คำซ้อน แล้วใช้คำซ้อนอีกกลุ่มหนึ่งมาอยู่ในข้อความเดียวกัน แต่ก็มีได้ทำให้ผู้อ่านสับสน เช่นคำว่า ปลอมแปลง หลบหลีก และรุ่มเย็นเป็นสุข แม้แต่การใช้ไอนอ่อนงอนงอมาเสียดสีพระนางศุภยาลัตทำให้ผู้อ่านเห็นถึงพระอุปนิสัยของพระนางได้ดียิ่งขึ้น ผู้เขียนจึงนำคำที่ไม่น่าจะใช้ในบริบทนั้น ๆ มาใช้เพื่อสร้างอารมณ์ขันให้เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี

๓.๔ การใช้ภาษาพูด

การใช้ภาษาพูด เป็นการใช้ภาษาพูดแทนภาษาเขียนในงานเขียน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้เข้าใจเรื่องราวได้ง่ายขึ้นและเป็นการสร้างความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน เพราะการใช้ภาษาพูดนั้นจะมีลักษณะที่เป็นทางการน้อยกว่าภาษาเขียน จึงทำให้เป็นเสมือนกับการเล่าเรื่องให้ผู้อ่านฟัง ในบางครั้งผู้เขียนก็ได้ใช้วิธีการดังกล่าวในการแสดงทัศนคติของตนออกมาให้ผู้อ่านรับทราบ

ในเรื่อง “กฤษฎาภินิหารอันบดบังมิได้” ปรากฏการใช้ภาษาลักษณะนี้อยู่บ่อยครั้ง เช่น ตอนที่ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่บันทึกไว้ในพระราชพงศาวดารฉบับหลวง ประเสริฐอักษรนิติ์ที่กล่าวว่า “ครั้งนั้นทรงพระโกรธมอญ ให้เผาอมอญเสียประมาณ ๑๐๐” ไว้ว่า

“ทรงพระโกรธแค้นมอญด้วยเรื่องอันใดหรือ
ทรงเคียดมาจากไหน **พระราชพงศาวดารก็มีได้บอก
ไว้** ความจริงนั้นสมเด็จพระนเรศวรออกจะโปรด
มอญ และมีมอญเป็นข้าละออของอภิลิขิตพระบาทมาก...
คิดดูแล้วก็ไม่น่าเชื่อ เพราะพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
เป็นพระราชพิธีมงคล จะเผาคนถึง ๑,๖๐๐ **สด ๆ ร้อน ๆ**
หลังพระราชพิธี**ไม่น่าเป็นไปได้**”

(กฤษฎาภินิหารฯ, หน้า ๕๙)

คำว่า “สด ๆ ร้อน ๆ” เป็นภาษาที่ไม่ถูกต้องตามแบบแผนการใช้มากนัก มีความหมายว่า ทันที นอกจากนี้ยังมีการใช้ภาษาพูดเพื่อสร้างความเพลิดเพลินและทำให้ผู้อ่าน เห็นภาพตามได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

หรือในตอนที่ผู้เขียนให้เหตุผลในการก่อกบฏของพระยาศรีไสยณรงค์ไว้ตอนหนึ่งว่า

“พระยาศรีไสยณรงค์กับพระยาราชมนูนั้น
เป็นนายทหารรุ่นเดียวกัน **จบ จบ.พร้อมกันว่างั้น
เถอะ** ไปราชการสงครามได้ความดีความชอบดีเด่น
ด้วยกันมา ถึงพระยาศรีไสยณรงค์จะมีได้โดยเสด็จ
ไปราชการทัพที่เมืองละแวก แต่ก็ไปตีเมืองตะนาวศรี
ได้ แต่แล้วพระยาราชมนูกลับได้ดีเป็นถึงเจ้าพระยา
มหาเสนา ตำแหน่งสมุหพระกลาโหม บังคับบัญชา
ทหารทั้งหมด ส่วนพระยาศรีไสยณรงค์กลับเป็นแค่
ผู้ว่าราชการจังหวัดเขย ๆ อยู่ชายแดนสุดกู่ คือ
เมืองตะนาวศรี **(ตอนนั้นผมพูดด้วยหัวใจทหารยศ
สิบตรีนะครับ)** จะให้พระยาศรีไสยณรงค์ทำอะไร

นอกจากประวัติ ประวัติที่หนีไม่ได้ก็เอามันแค่เมือง
ตะนาวศรีนั่นแหละ"

(กฤษฎาภินิหารฯ, หน้า ๙๐)

ผู้เขียนพยายามให้เหตุผลของการก่อกบฏของพระยาศรีไสยณรงค์ว่าอาจเป็นเพราะไม่พอใจที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้ท่านเป็นเพียงเจ้าเมืองตะนาวศรีซึ่งที่มีความชอบพอ ๆ กับพระราชมณู จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าผู้เขียนใช้คำภาษาพูดอยู่หลายคำ ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจเรื่องราวได้ง่ายขึ้น เกิดความเพลิดเพลินในการอ่าน และเห็นถึงกลวิธีการเล่าเรื่องของผู้เขียนอีกด้วย

ในเรื่อง โครกกระดุกในตู้ นั้นเนื่องจากการดำเนินเรื่องในทำนองเรื่องเล่าอยู่แล้ว จึงปรากฏลักษณะของภาษาพูดและลีลาของภาษาที่ไม่เป็นทางการอยู่หลายตอน เช่นในตอนผู้เขียนกล่าวถึงโรเบิร์ต น็อกซ์ นายทหารชาวตะวันตกที่เป็นตัวการในการยุยงให้วังหลวงและวังหน้า มีปัญหากระทบกระทั่งกันเรื่อยมา โดยผู้เขียนกล่าวว่า

“นายโรเบิร์ต น็อกซ์คนนี้เดิมเป็นนายทหารสีปาย (Sepoy) อยู่ในอินเดียแล้ว หลบหลิกชอกซอนอย่างไรก็ไม่ทราบ จนมาถึงเมืองไทย...พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว...โปรดให้เป็นครูหัดทหารแบบฝรั่ง...นายน็อกซ์ได้รับราชการเป็นที่ใกล้ชิดโปรดปราน พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ พระราชทานภรรยาให้คนหนึ่งชื่อ ปราง มีบุตรสาวเกิดด้วยกันสองคน ชื่อแฟนนี่คนหนึ่ง อีกคนหนึ่งชื่ออะไรก็จำไม่ได้เสียแล้วและไม่จำเป็นต้องสืบค้น”

(โครกกระดุกในตู้, หน้า ๕๕ – ๕๖)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นการใช้ภาษาเขียนที่ไม่เป็นทางการอยู่หลายตอน จึงดูราวกับว่าเป็นการเล่าสู่กันฟังมากกว่า ผู้อ่านจึงสามารถเข้าใจเรื่องราวประวัติความเป็นมาของโรเบิร์ต น็อกซ์ได้โดยง่ายและได้รับอรรถรสในการอ่านเพิ่มขึ้น ตัวอย่างอื่น ๆ ของการใช้ภาษาพูดนั้นจะปรากฏอยู่ในรูปของคำ เช่น

“ผู้เขียนเคยคุยอย่างกำเริบกับบุตรหลานอยู่บ่อย ๆ
ว่าตนเองนั้นนับห้าที่จากตนเองก็ถึงตีนสะพานพุทธ ๆ ”

(โครงกระดูกในตู้ หน้า ๑๑)

“หม่อมเจ้าดำรง คนเรียกกันทั่วไปว่า ท่านบั้งหรือ
เจ้าบั้ง ทรงเป็นโปลิโอแต่ยังเด็กก็เลยเป็นง่อยเดินไม่ได้ ”

(โครงกระดูกในตู้ หน้า ๔๕)

ผู้เขียนเลือกที่จะใช้คำว่า “ตีนสะพาน” ซึ่งเป็นคำภาษาพูดแทนที่จะใช้คำว่า “เชิงสะพาน” ทั้งนี้เห็นจะเป็นเพราะคำว่าตีนสะพานนั้นสามารถสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้อ่านได้มากกว่าก็เป็นได้ เช่นเดียวกับคำว่า “เป็นง่อย” ซึ่งเป็นคำภาษาพูดที่สามารถทำให้ผู้อ่านเห็นภาพได้ชัดเจนกว่าคำอื่น ๆ และเข้ากับบริบทได้ดีเพราะมีการใช้ภาษาพูดว่า “ท่านบั้ง” “เจ้าบั้ง” มาก่อนหน้านี้แล้ว

ในเรื่อง “ฉากญี่ปุ่น” ผู้เขียนเปรียบเทียบระเบียบการส่งบุตร ภรรยา หรือญาติสนิทของเจ้าเมืองมายังเมืองหลวงเพื่อป้องกันกบฏที่หัวเมืองนั้น ๆ จะก่อกบฏ ซึ่งคล้ายกับระเบียบของกรุงรัตนโกสินทร์ที่เจ้าหัวเมืองประเทศราชจะต้องส่งองค์ประกันมายังกรุงเทพฯ เพื่อป้องกันกบฏ ผู้เขียนกล่าวว่า

“ปู่หรือทวดของพระเจ้าแผ่นดินเขมรทุกวันนี้ก็เคย
เตะฝุ่นในกรุงเทพฯ มาแล้วทั้งสิ้น”

(ฉากญี่ปุ่น, หน้า ๑๐๙)

คำว่า “เตะฝุ่น” เป็นภาษาพูดมีความหมายว่า “ว่างงาน, ตกงาน” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๔๗๕) ซึ่งเป็นคำที่ให้ภาพที่ชัดเจนเพื่อสร้างภาพอันน่าขบขันขึ้นในใจผู้อ่าน เพราะเป็นการพูดถึงการเป็นเชลย การเข้ามาเป็นตัวประกัน แต่พูดอย่างขบขันให้เข้ากับสำนวนที่ใช้และเข้าใจง่ายในปัจจุบัน

อีกตอนหนึ่งเมื่อผู้เขียนกล่าวถึงเหตุการณ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงปฏิเสศการส่งเครื่องราชบรรณาการให้แก่กรุงปักกิ่งไว้ตอนหนึ่งว่า

“ในสมัยต้นรัชกาลที่ ๕...ปรากฏว่าพระเจ้าฮองเต้
ณ กรุงปักกิ่งให้ขุนนางจีนนำพระราชสาส์นเข้ามาทวงจิ้มก้อง...
จากเมืองไทยความจริงพระพุทธเจ้าหลวงทรงทราบดีว่าเป็น
เรื่องเหลวไหล เพราะเมืองไทยไม่เคยเป็นเมืองขึ้นจีน และจีน
คู่เอาเองแบบเคยคู่ว่าประเทศอังกฤษเป็นเมืองขึ้นเพราะส่งทูต
ไปเจริญทางพระราชไมตรี”

(จากญี่ปุ่น, หน้า ๑๓๒)

คำว่า “คู่” มีความหมายว่า “กล่าวอ้างหรือทักท้วงเอาของผู้อื่นว่าเป็นของตัวเอง”
(ราชบัณฑิตยสถาน: ๒๕๔๖, ๔๗๓) นับว่าเป็นภาษาพูดที่ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพอันน่าขบขันได้
อย่างชัดเจน ด้วยการใช้ภาษาที่แฝงไปด้วยน้ำเสียงที่เล่นที่จริง นอกจากนี้การใช้คำดังกล่าว
ยังเป็นการแฝงความเป็นนักชาตินิยมของผู้เขียน

ในเรื่อง “ยิว” ก็ปรากฏการใช้ภาษาพูดอยู่ในหลายตอน เช่น ในตอนที่ผู้เขียนกล่าวถึง
บุคคลในประวัติศาสตร์ที่เป็นผู้ชาย ผู้เขียนมักกล่าวว่

“ที่มหานครใหญ่แห่งหนึ่งชื่อว่า กรุงอูร์...ได้มี
กระตาศายนายหนึ่งชื่อว่า เตราห์ได้นำบุตรชายของเขา...
ออกเดินทางท่องเที่ยวไปในป่า”

(ยิว, หน้า ๒๐)

“ในประเทศเยอรมนี มีกระตาศายนายหนึ่งชื่อ
รินด์ไฟลซ์ซึ่งดูเหมือนออกจะอยากได้ชื่อเสียงว่าเป็นวีรบุรุษ”

(ยิว, หน้า ๑๘๐)

คำว่า “กระตาศาย” เป็นภาษาพูดของไทยโบราณมีความหมายว่า “คนผู้ชาย”
(ราชบัณฑิตยสถาน: ๒๕๔๖, ๔๒) มักปรากฏในการกล่าวเรื่องเล่าต่าง ๆ การที่ผู้เขียนนำคำนี้มา
ใช้ในการเริ่มต้นกล่าวถึงบุคคลหนึ่ง ๆ นอกจากจะเป็นการสรรคำให้เข้ากับบริบทแล้ว ยังเป็น
การใช้ภาษาพูดที่สร้างความเพลิดเพลินให้แก่ผู้อ่านได้ด้วย

ในอีกตอนหนึ่งเมื่อผู้เขียนกล่าวถึงชาวคะนาคัน กลุ่มชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ใน
ดินแดนปาเลสไตน์ในสมัยโบราณไว้ตอนหนึ่งว่า

“ในขณะนั้นชาวคเณอาน...นับถือพระเจ้าองค์หนึ่ง
ชื่อว่าบาล พิธีกระทำบูชาญพระเจ้าบาลนี้ก็เป็นพิธีที่พวก
ยิวเห็นว่าหยาบคายสัปดีสัปตนอยู่มาก”

(ยิว, หน้า ๓๗)

คำว่า “สัปดีสัปตน” เป็นการใช้ภาษาพูดเพื่อเน้นย้ำให้ผู้อ่านเห็นภาพของชาวยิวที่รับ
วัฒนธรรมของชาวคเณอานไม่ได้ เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องที่ผิดไปจากขนบนิยมของตน เพราะถ้าใช้
คำว่า “หยาบคาย” อย่างเดียว ก็ยังมองไม่เห็นภาพชัดเจนนักกว่าหยาบคายอย่างไร แต่เมื่อมีคำว่า
“สัปดีสัปตน” มาขยาย ก็จะทำให้ข้อความชัดเจนขึ้นว่า การที่ยอมรับไม่ได้เป็นเพราะมีเรื่อง
ทางเพศเข้ามาเกี่ยวข้อง และถ้าหากจะใช้ภาษาธรรมดาว่า มีเรื่อง “หยาบคายทางเพศ” อยู่มาก
ผู้อ่านก็จะไม่ได้รับอรรถรสเท่ากับคำว่า “สัปดีสัปตน” ซึ่งเป็นภาษาพูด ทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ทันที

ในตอนผู้เขียนบรรยายถึงการป้องกันรักษาเมืองเยรูซาเลมจากการรุกรานของกรีก
ของชาวยิว ผู้เขียนกล่าวว่า

“ชาวยิว...สู้รบต่อไปอีกอย่างไม่คิดชีวิต พวกกรีก
ดูๆ ไปแล้วก็ไม่เข้าใจ เพราะไม่เคยเห็นชนชาติใดที่บ้ำระห่ำ
อย่างนี้มาก่อน”

(ยิว, หน้า ๙๑)

คำว่า “บ้ำระห่ำ” เป็นภาษาพูดมีความหมายว่า “มุทะลุ, ทะลึ่งตึงตัง” (ราชบัณฑิตย-
สถาน: ๒๕๔๖, ๖๒๐) ซึ่งเป็นการใช้คำที่ทำให้เห็นภาพการสู้รบเพื่อปกป้องเมืองอันศักดิ์สิทธิ์
ของพวกชาวยิว และยังช่วยสร้างความเพลิดเพลินให้แก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี เพราะคำว่า “บ้ำ”
อย่างเดียวก็ไม่ก่อให้เกิดภาพชัดเจนเท่ากับมีคำว่า “ระห่ำ” มาขยาย จึงให้ความรู้สึกว่ายิวต่อสู้
อย่างไม่คิดชีวิต

ในอีกตอนหนึ่งเมื่อผู้เขียนกล่าวถึงเหตุการณ์หลังจากที่ชาวยิวก่อการรัฐประหาร
โค่นล้มรัฐบาลของพระเจ้าอันติโคอูลแล้วสามารถยึดนครเยรูซาเลมกลับมาเป็นของตนเองได้อีก
ครั้งหนึ่งและได้ทำ “พิธีล้างชวย” ครั้งใหญ่ในนครเยรูซาเลม ผู้เขียนกล่าวว่า

“พวกยิวได้เข้าชิงเอาเมืองเยรูซาเลมกลับมาไว้เป็น
ของยิว...และทำ**พิธีล้างชวย**วิหารนั้น...ถึงทุกวันนี้ยิวก็ยังมี
วันนักขัตฤกษ์เพื่อฉลองวันอุทิศวิหารนั้น เรียกว่า “ฮานุกกาห์”

(ยิว, หน้า ๙๒)

“พิธีล้างชวย” เป็นการใช้ภาษาพูดที่ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพตามและเข้าใจได้เป็นอย่างดี
เพราะเป็นการแสดงให้เห็นว่าชาวยิวมองว่าชาวกรีกได้ปกครองและทำให้กรุงเยรูซาเลมปนเปื้อนไป
ด้วยสิ่งที่ไม่ดีขนบนิยมของชาวยิว ชาวยิวจึงต้องกวาดล้างนครเยรูซาเลมเสียใหม่ และนอกจากนี้
คำว่า “พิธีล้างชวย” ยังเป็นการใช้คำที่ให้ภาพและให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน

การใช้ภาษาพูดที่ปรากฏในงานเขียนประวัติศาสตร์ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์
ปราโมชบางครั้งจะเป็นการใช้คำทับศัพท์ภาษาต่างประเทศร่วมกับภาษาพูดธรรมดา ตัวอย่างเช่น
ในเรื่อง “กฤษฎาภินิหารอันบัดบังมิได้” ตอนหนึ่งผู้เขียนกล่าวว่า

“กรมการเมืองพิษณุโลกก็แท้จริง สมกับเป็น
ข้าราชการกระทรวงมหาดไทย ไม่ยอมส่งไทยใหญ่คืน
ให้แก่พม่า...**พม่าก็พม่าเถิด มาเพี้ยเมืองพิษณุโลก
ไม่ยอมลงให้เสียอย่างใครจะทำไม?**”

(กฤษฎาภินิหารฯ, หน้า ๒๒)

มาเพี้ย เป็นคำทับศัพท์ภาษาต่างประเทศ มีความหมายว่ากลุ่มอิทธิพล ในที่นี้ใช้ใน
ในความหมายของผู้ทรงอิทธิพล การใช้มาเพี้ยเมืองพิษณุโลกจึงเป็นการใช้ที่ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพ
และผู้อ่านจะได้รับความขบขันจากภาษาพูดว่า “พม่าก็พม่าเถิด...ใครจะทำไม?” ซึ่งเป็นการนำเอา
ภาษาพูด คำศัพท์ต่างประเทศ และลีลาการใช้ภาษา มาก่อให้เกิดความขบขันได้เป็นอย่างดี

ส่วนใน “ฉากญี่ปุ่น” นั้นก็มีปรากฏอยู่เช่นกัน เช่นในตอนผู้เขียนเล่าถึงเหตุการณ์
ความรักที่ผิดจารีตนิยมของญี่ปุ่นระหว่างซานาโอะและเต็งโกโกะ เพราะในขณะนั้นซานาโอะมี
ภรรยาอยู่แล้ว จึงถูกผู้ใหญ่ฝ่ายเต็งโกโกะนั้นกีดกัน แต่เรื่องราวในครั้งนั้นก็จบลงด้วยดี
ดังที่ผู้เขียนกล่าวว่า

**“ในที่สุดเรื่องนี้ก็จบลงอย่างที่ฝรั่งเรียกว่า
แฮปปี้เอนด์”**

(ฉากญี่ปุ่น, หน้า ๔๕)

เรื่องราวความรักระหว่างซานาโอะและเต็งโกโกะจบลงอย่าง “แฮปปี้เ็นดิ้ง” หรือ Happy Ending ที่มีความหมายว่าจบลงด้วยความสุข เพราะซานาโอะนั้นยอมหย่าขาดจากภรรยาของตนเพื่อมาแต่งงานกับเต็งโกโกะ ผู้เขียนใช้คำว่า “แฮปปี้เ็นดิ้ง” มาใช้ควบคู่กับภาษาพูดที่ว่า “ในที่สุดเรื่องนี้ก็จบลงอย่างที่ฝรั่งเรียกว่า” ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ขัน

ในอีกตอนหนึ่งผู้เขียนเล่าถึงเหตุการณ์ที่กลุ่มขุนนางในระบบบโตะงาวะต่อต้านและขับไล่ชาวต่างประเทศออกจากประเทศญี่ปุ่น ผู้เขียนกล่าวว่า

**“นำประหลาดที่ก๊กแอนตี้ฝรั่งทั้งสามก๊กนี้
ภายหลังได้เป็นกำลังอันแข็งแกร่งของพระเจ้าเมจิใน
การปฏิวัติบ้านเมืองให้เป็นแบบฝรั่ง”**

(จากญี่ปุ่น, หน้า ๑๓๔)

กลุ่มขุนนางญี่ปุ่นทั้งสามก๊ก หรือสามกลุ่มนี้ ประกอบด้วย ขุนนางที่เมืองมิโตะ ขุนนางที่เมืองสัทซุมะ และขุนนางที่เมืองโจชู ได้ร่วมแรงกัน “แอนตี้” หรือ “ต่อต้าน” ชาวต่างประเทศออกจากญี่ปุ่น ซึ่งคำว่า “แอนตี้” นี้ก็เป็นคำที่คนไทยรู้จักกันอย่างแพร่หลาย ผู้เขียนนำคำว่า “ก๊ก” ที่เป็นภาษาจีนมาเข้ากับ “แอนตี้” ที่เป็นภาษาอังกฤษ และยังใช้ภาษาพูดว่า “นำประหลาด” ได้อย่างผสมผสานกลมกลืน ทำให้ผู้อ่านเข้าใจวิธีเขียนเชิงปรารภนี้

ในเรื่อง “ฝรั่งศักดิ์นา” นั้นก็ปรากฏในการใช้ภาษาในลักษณะนี้เช่นกัน ตัวอย่างเช่นตอนที่ผู้เขียนกล่าวถึงพระเจ้าชาร์ลส์ มาร์เติลไว้ตอนหนึ่งว่า

**“พระเจ้าชาร์ลส์ มาร์เติลนั้นไม่มีแฟนในวัด
เลยทีเดียวน...มีข่าวลือลือกันว่า พอพระตามวัดต่าง ๆ
ทำวัตรเช้าและค่ำเสร็จแล้ว ก็จะไป สวดแข่ง พระเจ้าชาร์ลส์”**

(ฝรั่งศักดิ์นา, หน้า ๓๔)

คำว่า “แฟน” มีความหมายว่าคนรัก และเป็นคำที่คนไทยรู้จักกันดี มาประกอบกับสำนวน “เลยทีเดียวน” ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพของพระเจ้าชาร์ลส์ มาร์เติลที่ไม่มีคนรัก หรือคนนิยมชมชอบมากนัก ได้อย่างชัดเจน และทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวและเหตุการณ์ได้ดีขึ้นอีกด้วยว่าทำไมถึงต้องมีการสวดแข่งพระเจ้าชาร์ลส์ มาร์เติล

ในเรื่อง “ยิว” ก็มีการใช้ภาษาในลักษณะนี้เช่นกัน ตัวอย่างเช่นตอนที่ผู้เขียนกล่าวถึง การปราบปรามชาวยิวที่ก่อการจลาจลในรัชสมัยพระเจ้าอันติโอคัส กษัตริย์แห่งอาณาจักรกรีก ผู้เขียนกล่าวว่า

“พระเจ้าอันติโอคัสก็ได้ทรงเห็นว่าการกบฏของ
พวกยิวเป็นเรื่อง **ใหญ่โต**นัก พระองค์ส่งแต่เพียงหน่วย
คอมมานโดเล็ก ๆ ไปปราบ”

(ยิว, หน้า ๙๒)

“คอมมานโด” เป็นชื่อเรียกหน่วยจู่โจมเร็วที่ทำหน้าที่ในการปราบจลาจล ซึ่งก็เป็นคำที่คนไทยรู้จักดีแล้วใช้คำขยายว่า “เล็ก ๆ” เกิดเป็น “คอมมานโดเล็ก ๆ” ที่เป็นภาษาพูดในหมู่วัยรุ่น “เล็ก ๆ” ในที่นี้หมายถึง ไม่สำคัญ ไม่มาก จำนวนน้อย เป็นการใช้ภาษาพูดร่วมสมัย ทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้เพราะมีอารมณ์ขันไปด้วย และเป็นการจงใจใช้คำนี้เพราะในบริบทมีคำ “ใหญ่โต” ผู้เขียนจึงเลือกใช้คำขยาย “เล็ก ๆ” เพื่อให้เห็นว่า “ไม่สำคัญ” การใช้คำดังกล่าวจึงเป็นส่วนสำคัญยิ่งที่ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพตามที่ผู้เขียนต้องการจะสื่อสารได้เป็นอย่างดี

การใช้ภาษาพูดจึงเป็นวิธีการสำคัญที่ทำให้ผู้อ่านได้รับความเพลิดเพลินจากภาษาที่เป็นกันเองและเข้าใจง่ายของผู้เขียน ในขณะที่เดียวกันผู้อ่านก็สามารถเห็นภาพที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอได้อย่างชัดเจน ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงทัศนคติของผู้เขียนได้เป็นอย่างดีอีกด้วย การใช้ภาษาพูดจึงนับได้ว่าเป็นกลวิธีการทางภาษาที่สำคัญที่ทำให้งานเขียนเชิงประวัติศาสตร์ของ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมชมีความโดดเด่นในฐานะงานเขียนที่ให้ทั้งความรู้และความบันเทิง

กล่าวโดยสรุปแล้ว ลักษณะเฉพาะของการใช้ภาษาของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมชในงานเขียนเชิงประวัติศาสตร์ ทั้ง ๔ ประเภทข้างต้น คือ การสร้างคำใหม่ การสรรคำ การเล่นคำและความ และการใช้ภาษาพูด ล้วนแล้วแต่เป็นการใช้ภาษาที่มีลักษณะเฉพาะของผู้เขียน

การสร้างคำใหม่ เป็นการแสดงให้เห็นถึงความปราชญ์ทางภาษาของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมชในการสร้างคำขึ้นใหม่โดยดัดแปลงมาจากคำที่มีใช้อยู่แล้วในภาษา หรือการสมาสคำขึ้นมาเพื่อสื่อนัยยะบางประการให้แก่ผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านได้รับทั้งความรู้ด้านการสร้างคำใหม่และรู้สึกขบขันไปกับการสร้างคำของผู้เขียน

ส่วนการสรรคำ และการเล่นคำและความ เป็นวิธีการที่สำคัญในการแสดงให้ผู้อ่าน เห็นถึงความเป็นคนเจ้าสำนวนและมีคารม คมคายของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมชในการคัดสรร คำมาใช้ในงานเขียนให้เข้ากับบริบททางเนื้อหา และให้ความไพเราะทั้งทางเสียงและความหมาย ทำให้ผู้อ่านเกิดภาพคล้อยตามความที่ผู้เขียนกล่าวถึง ทั้งยังได้รับสุนทรียภาพทางอารมณ์จากคำที่ มีความหมายคมคายที่ผู้เขียนได้คัดสรรมา และยังแฝงนัยยะบางประการในการแสดงทัศนคติของผู้เขียนที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ส่วนการใช้ภาษาพูดนั้นเป็นการสร้างความเพลิดเพลินให้แก่ผู้อ่าน และเป็น การทำให้เรื่องราวในประวัติศาสตร์ดูสนุกสนานขึ้น และสามารถเข้าความเข้าใจให้แก่ผู้อ่านในทุก ะดับ